

ROSMALLA

Jaargang 7
Nummer 1
April 1997

Losse nummers f 6,25

In dit nummer o.a.:

- Bosschenaren zijn geen ras
- Jan van Baexenpark
- Rosmalense van het jaar

Colofon

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie: Mari van de Ven en Harry Coppens.

Redactieadres: Stationsstraat 8, 5241 EE Rosmalen, tel. 073-5218349.

Secretaris Heemkundekring: A.J. van de Ven, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 073-5214094.

Leden, abonnees en donateurs ontvangen *Rosmalla* en *Rosmalla Extra*. Donateurs betalen minimaal f 25,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 25,- per jaar (postabonnees f 35,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, o.v.v. "abonnement *Rosmalla*".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) t.n.v. Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

De meeste oude nummers van *Rosmalla* en *Rosmalla Extra* zijn nog verkrijgbaar op het redactieadres.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen, waaraan ook nooit iets veranderd zal worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Copyright © april 1997. Heemkundekring Rosmalen. Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Van de redactie

Een vloek lijkt ons wel te pakken te hebben: we krijgen de laatste tijd de *Rosmalla* nog maar zelden op tijd af. Maar deze keer hebben we onszelf wéér een ander excuus aangemeten. Tegelijk met deze gewone *Rosmalla* verschijnt er ook een *Rosmalla Extra*, en om te voorkomen dat onze bezorgers twee keer op pad zouden moeten, hebben we besloten de twee tijdschriftjes tegelijk uit te geven in april. Onze excuses voor de vertraging. Hopelijk maakt de *Rosmalla Extra* iets van het wachten goed. We doen ons best (maar durven zo langzamerhand niets meer de *beloven*) om het volgende nummer weer op tijd te laten verschijnen.

De redactie van *Rosmalla (Extra)*,
Harry Coppens & Mari van de Ven

Kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 mei 1997.

Bij de voorplaat: Het verdwenen café van Louis van Zuijlen (café *De Roskam*) aan de Kruisstraat te Rosmalen. De foto is gemaakt in de jaren '60 door Henk de Werd. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Ridder Jan van Baexen-park

Martien Veekens

Op zaterdagmiddag 2 november 1996, tijdens de tentoonstelling van de Heemkundewerkgroep *Nuwelant*, toonde Arie van de Ven, secretaris van onze Heemkundekring, mij een brief, waarin aan onze vereniging werd gevraagd om mee te denken bij de naamgeving van een park in Overlaet-West. Door 'de' gemeente was de naam *Aert Heympark* afgewezen. De 'gemeentelijke' suggestie om de (overigens zeer erudiete priester en schaker) pastoor Piet Verstegen van de Laurentiusparochie hierbij te eren, werd gelukkig door de vraagstellers verworpen. Het gaat hier namelijk om een oud Rosmalens gebied waarmee de genoemde pastoor in geen enkel verband stond. Elke in historie geïnteresseerde inwoner van Rosmalen zou minstens de wenkbrauwen hebben gefronst. Dan was de naam Aert Heym-park toch nog beter geweest, ondanks het feit dat er aan de andere kant van de A2 al iets met Heym bestond. Edoch, de relatie tussen de familie Heym en Kasteel Maurick in Vught was/is te groot, om deze familie ook in onze gemeenschap zo sterk naar voren te halen.

Toen Arie mij op die bewuste middag in Nuland iets over het voorgaande probleem vertelde (hem aangereikt door Nettie Vollebergh), schoot mij als in een flits de naam van Jan van Baexen door het hoofd en uit de mond. Jan van Baexen, ridder, medestichter en naamgever van het klooster Annenborch in Rosmalen (1485), de man die Rosmalen reeds 500 jaar geleden zo wist te waarderen dat hij de rechten kocht om zich voortaan *Heer tot Rosmalen* te kunnen noemen (1505). Wat een kans om hem anno 1997 eindelijk, na bijna 500 jaren, eens in het voetlicht te zetten! Arie liet mij de naam "Jan van Baexen" op de "gemeentelijke" envelop zetten. Ik zegde toe om nadere gegevens ter motivatie van de naamgeving bijeen te gaan sprokkelen.

Jan van Baexen, Ridder, Heer tot Rosmalen

Jan van Baexen is waarschijnlijk kort na 1450 geboren op de hof *De Haard* nabij zijn latere *heerlijkheid Coninxvrij* te Haps. Van oorsprong is hij Geldersman. Het Land van Cuijk wordt immers pas in 1481 definitief van Gelre afgescheiden en nauwer met Brabant verbonden. Tijdens de Gelderse Oorlog (1492-1543) kiest men voor de afstammelingen van Willem van Egmond (tegen Karel van Egmond/Gelre) en daardoor voor het Bourgondisch-Habsburgse Huis.

Wouter van Baexen, de vader van Jan, koopt in 1463 de helft van de functie van ambtman in het Ambt van Maas en Waal. Een belangrijke functie in het Kwartier van Nijmegen, die na zijn dood in 1483 overgaat op Hendrik, broer van Jan. Hun

moeder, Johanna, stamt hoogstwaarschijnlijk uit het geslacht Heym(en), dat, behalve in het Land van Cuijk, o.a. gronden in de omgeving van 's-Hertogenbosch bezat, zo ook te Rosmalen. Het gezin Van Baexen telt 4 broers (Wouter, Hendrik, Jan en Jasper) en minstens 3 zusters, waarvan Agnes als priorin van het klooster Sinte Annenborch te Rosmalen wordt vermeld.

Wouter, de oudste broer van Jan, huwt met Cornelia Oem van Bochoven (oudtante van de echtgenote van Gerard van Vladeracken en nicht van de echtgenote van Jan van Renesse, die allen dezelfde naam dragen). Jan Marten Monicx, een oudoom van deze Cornelia, spoort Jan aan om ook een wettige vrouw voor kerk en priester te trouwen. In 1484 blijkt hij dan gehuwd te zijn met Gheertruyt van der Aa. Samen gaan ze wonen in een huis van de familie van der Aa in de St.-Joristraat te 's-Hertogenbosch. Gheertruyt sterft in 1523. Jan hertrouwt dan met Elisabeth van Herff. Uit beide huwelijken worden geen wettige kinderen geboren.

Jan van Baexen heeft zich in dienst gesteld van Maximiliaan van Oostenrijk, Filips de Schone en Margaretha van Oostenrijk. Reeds in 1484 wordt hij benoemd tot Drossaard van Gorinchem, een functie die hij gedurende 24 jaren zal blijven bekleden. Wanneer hij in 1499 (tijdens het bewind van de beruchte paus Alexander VI) een reis (pelgrimstocht?) naar Rome maakt, wordt hij tijdelijk in dit ambt vervangen door zijn broer Hendrik. In 1496 betaalt 's-Hertogenbosch het gelag bij een ontmoeting tussen Jan van Baexen en Jan Rombouts, die goede berichten komt brengen vanuit Hoog-Duitsland namens de Roomse Koning (Maximiliaan) en de Hertog (Filips).

Waarschijnlijk mede door toedoen van zijn echtgenote Geertruyt, maar meer nog door het belang van 's-Hertogenbosch (de vierde stad van Brabant na Leuven, Brussel en Antwerpen) blijft Jan aan onze omgeving gebonden. Bekend is, dat hij op 1 juli 1485 een akte laat opmaken waarin hij de naam van het castrum *Rodenborch* (voorheen eigendom van Aert Heym) laat veranderen in *Sinte Annenborch*, medestichter genoemd wil worden van het daar te vestigen Augustinessenklooster en een bepaald aantal missen opgedragen wenst te zien ter intentie van zijn naaste familie. Aan de Augustinessenborch bevindt zich anno 1997 ten zuiden van de voorburch nog de *motte* (naast die van Altena de enige niet afgegraven kasteelterp

Ridder Jan van Baexenpark in Overlaet

Door onze correspondent

ROSMALEN – Het Ridder Jan van Baexenpark Dat is de naam die het gemeentebestuur van Den Bosch voorstelt voor het wijkpark in de Rosmalense wijk Overlaet-West. De naam is bedacht door Rosmalenaar Martien Veeke, lid van de Heemkundekring Rosmalen en medewerker van het Rijksarchief in Den Bosch. Ridder Jan van Baexen is de enige man die ooit Heer tot Rosmalen is geweest (1505-1511). Hij kreeg die titel toen hij drossaard van Gorinchem was.

Het Ridder Jan van Baexenpark wordt zaterdagmiddag 26 april in besloten kring met wijkbewoners geopend.

Brabants Dagblad, editie 's-Hertogenbosch, donderdag 27 februari 1997, pag. 13.

in Noord-Brabant). Zo'n 250 jaar geleden is daarop de nu zeer fraaie grootbladige linde geplant.

Als ridder trekt Jan van Baexen, aan de zijde van Jan van Egmond, stadhouder van Holland, eerst ten strijde tegen de Hoeken en later tegen de legers van Karel van Egmond. Bij het beleg van Poederoyen vocht zijn zwager Jan van der Aa, Heer tot Bokhoven, met hem mee. Deze laatstgenoemde krijgshandeling was vooral in het belang van 's-Hertogenbosch (en omgeving) als haven- en handelsplaats.

In de winter van 1504/05 verblijft Filips de Schone met zijn vader Maximiliaan gedurende meerdere maanden in 's-Hertogenbosch. De Spaanse opvolgingsproblemen, die ontstaan na de plotselinge dood van zijn schoonmoeder, koningin Isabella van Castilië, nopen Filips een dure reis naar Spanje te maken. Om daartoe het benodigde geld te verkrijgen, verkoopt hij ook enkele dorpen in de Meijerij, waaronder *ons eigen durpke*.

Op zaterdag 25 oktober 1505 is ook Rosmalen een zelfstandige heerlijkheid. Jan van Baexen, ridder, mag zich dan officieel HEER TOT ROSMALEN gaan noemen. Hij is beleend met zowel de hoge, middelbare als lage heerlijkheid. Hij mag dus recht spreken in eenvoudige zaken, maar ook bij halszaken (misdaden die de doodstraf tot gevolg kunnen hebben).

Vanwege zijn verdiensten en goede naam wordt Jan van Baexen door Keizer Maximiliaan van Oostenrijk op 24 februari 1509 tot Laagschout van 's-Hertogenbosch benoemd. Hij zal deze functie tot aan zijn dood blijven vervullen. Bij haar bezoek aan 's-Hertogenbosch in 1511 logeert Margaretha van Oostenrijk in het huis van Jan van Baexen. Voordat zij van daaruit naar Venlo trekt, wordt eerst nog een bezoek gebracht aan het Birgittinessen-klooster Coudewater. Tijdens de *blijde inkomste* van Karel V is Margaretha opnieuw bij Jan van Baexen te gast.

Als zelfstandige heerlijkheid heeft Rosmalen niet lang bestaan. Reeds in juli 1511 wordt Rosmalen door de stad ingelost. De belastingelden op bier, brood, wijn, vlees en logement vloeien voortaan in de Bossche kas. Nieuwe herbergen, bakkerijen en brouwerijen mogen niet worden opgericht. Niemand mag ten nadele van de inning der accijnzen buiten het dorp "gaan teren, drinken of logeren". Wie zich daar niet aan houdt, kan op zeer hoge geldboeten rekenen.

Het wonen op het platteland te Rosmalen is in deze tijd geen pretje. Wanneer de Gelderse huurlegers er in september 1512 niet in slagen om 's-Hertogenbosch in te nemen, worden Hintham (met 9 van de 11 daar aanwezige molens) en Rosmalen (uitgezonderd de kloosters Annenborch en Coudewater) uit wraak in brand gestoken. Van de 68 'huizen' blijken er bij een telling te Rosmalen in 1515 nog maar 46 (opnieuw) bewoonbaar te zijn.

Wanneer Jan van Baexen afstand moet doen van de titel *Heer tot Rosmalen*, voegt hij zijn oude titel *Heer tot Coninxvrij* weer toe aan zijn naam. Hiermee zal hij zich blijven onderscheiden. Kort voor zijn dood verkoopt hij nog zijn goed Nieuw-Herlaer onder St.-Michielsgestel aan Aelbrecht Prouinck van Deventer. Jan had dit goed in 1492 van Jan van Renesse verkregen.

Als lid der Lieve-Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch wordt zijn requiemdienst gehouden op 4 januari 1530. Of de in 1529/30 heersende *Engelse zweetziekte* tot zijn dood heeft geleid, weten we niet. Als bijna 80-jarige kon hij in ieder geval terugzien op een zeer actief leven, daarbij niet vermoedend nog ooit vereerd te worden met een Ridder Jan van Baexen-park in zijn voormalige HEERLIJKHEID ROSMALEN.

Bosschenaren zijn geen ras!

Mari van de Ven

In de laatste week van 1996 heeft de Rosmalense Revue een toneelstuk opgevoerd onder de titel Munne schoonzoon is... unne Bosschenaar!! Ik heb dit stuk gezien op 30 december, de laatste van de vijf (uitverkochte) uitvoeringen. Het oorspronkelijke blijspel is geschreven door de Antwerpse auteur/acteur Ruud de Ridder. De regie van het stuk was in handen van Ruud van de Laar. Lokatie: De Kentering in Rosmalen.

Normaal voert de Rosmalense Revue, zoals de naam al zegt, *revues* op, en geen toneelstukken. Deze uitzondering is volgens de begeleidende folder gemaakt "om u op het eind van dit samenvoegingsjaar voor één keer te laten lachen met een situatie die eigenlijk om te huilen is." Dat de Revue zich niet aan de eigen specialiteit hield, was niet echt te merken: voor een amateurgezelschap werd er uitzonderlijk goed gespeeld. Adriaan Verbiesen (Bert Kerkhof) speelde, samen met zijn vriend Sjors van Zwol (Jos van Ieperen), de hoofdrol in deze komedie, die werkelijk aan elkaar hangt van de misverstanden. In het eerste bedrijf maken we kennis met de voornaamste personages, Adriaan en Sjors, evenals met de huishoudster van de eerste, Doortje, en met Nathalie Verbiesen, de dochter van Adriaan. Adriaan zelf is reeds 17 jaar geleden gescheiden: zijn vrouw is weggelopen met een ander. Nathalie is door haar vader, die zij tegelijk als vader én als moeder beschouwt, opgevoed. Als dan plotseling een vreemde Amerikaanse op bezoek komt voor Nathalies 21ste verjaardag, is de verwarring niet van de lucht: wie is deze vrouw, die een onmiskenbaar Amerikaans accent heeft? Omdat de moeder van Nathalie er destijds met een Amerikaan vandoor is gegaan, wordt de associatie snel gemaakt: hier staat de moeder van Nathalie. Ook Nathalie verkeert in deze veronderstelling, en omdat ze het haar moeder ten zeerste kwalijk neemt dat ze is weggelopen, wil ze met deze Amerikaanse ook niets te maken hebben... uiteindelijk blijkt het een ander te zijn...

Niet met een Bosschenaar

Een tweede lijn die door het verhaal loopt, is die van de geschikte huwelijkspartner voor Nathalie. Naïeve Adriaan gaat (althans volgens zijn eigen woorden) er nog altijd van uit dat zijn dochter nog met poppen speelt. Ze blijkt echter juist de zoveelste vriend te hebben: Jan-Willem (Jürgen van Nimwegen). Hij zal uiteraard ook op Nathalies verjaardag aanwezig zijn. Adriaan en Sjors voeren een discussie over met wie Nathalie zou mogen trouwen: uiteindelijk komt Adriaan erop uit dat ze met werkelijk iedereen mag trouwen: een Chinees, een Turk, een Eskimo,... Sjors noemt verschillende volkeren op. Vervolgens valt de naam van de familie van Nathalies vriend. Opeens schrikt Adriaan op: dat nooit: ze zal nooit met een Bosschenaar mogen trouwen. Waarop Sjors Adriaan wijst op diens niet-racistische houding, doelend op hun zojuist gehouden discussie. "Maar Bosschenaren zijn geen ras!" aldus Adriaan. Zodra Adriaan kennismakt met Jan-Willem, die hem in onvervalst Bosch aanspreekt, knijpt Adriaan zijn hand ongeveer fijn.

Plautus

Het stuk als geheel doet erg sterk denken aan het klassieke patroon van een komedie: verschillende mensen zijn verliefd (zowel Sjors als Adriaan op de onbekende Amerikaanse; Nathalie op Jan-Willem), trouwen is om diverse redenen niet mogelijk en de min of meer schuine moppen zijn niet van de lucht. Zo ging het reeds in de Klassieke Oudheid. Plautus bijvoorbeeld, een Romeins komediedichter (254-184 v.Chr.), schreef ook reeds stukken met een dergelijke inhoud. Er is echter één groot verschil: de stukken van Plautus eindigen stevast met de goede afloop: op de een of andere manier vinden de geliefden elkaar aan het eind van het stuk dan toch. Zo niet hier. Hoewel Adriaan en Jan-Willem uiteindelijk vrede en zelfs vriendschap sluiten, is het uiteindelijk uit tussen Jan-Willem en Nathalie. De laatste vindt zelfs min of meer een nieuwe vriend in Abdoel en/of(?) zijn compagnon (resp. Alex Hoedemakers en wethouder Rien van Grunsven, een van de gasten die elke uitvoering wisselden). Ook wordt de liefde van Adriaan en Sjors voor de Amerikaanse niet beantwoord: zij vertrekt en laat de twee vrienden achter met vier vragen: Wie ben ik? Wat doe ik? Waar kom ik vandaan? Waar ga ik naar toe? Al met al een zeer vermakelijk stuk, waarin veel te lachen valt. Het stuk eindigt niet, zoals bij een dergelijk stuk gemakkelijk zou kunnen gebeuren, met een polemiek waarin de samenvoeging eenvoudigweg over de hekel wordt gehaald, maar met een soort verzoeningsboodschap. Uiteindelijk kunnen de twee meest fervente tegenstanders, Adriaan en Jan-Willem, het prima met elkaar vinden. Was dit de boodschap die de Rosmalense Revue ons wilde meegeven?

Jacqueline van Bokhoven-Schippers, *Moeder van de Kruisstraat:* Rusmollese van 't joar 1996

Henk de Werd

Binnen die ene gemeente 's-Hertogenbosch moet Rosmalen zich staande zien te houden met zijn eigen karakter, zijn eigen aard, zijn eigen verenigingen, zijn eigen taal en zijn eigen onderscheidingen. *De Rusmollese van 't joar* hoort bij dat typische van ons dorp en we zijn de Heemkundekring Rosmalen dan ook bijzonder dankbaar dat zij de benoeming ervan op zijn schouders heeft genomen. De werkgroep die voor de uitverkiezing zorg draagt, kwam onlangs bijeen en koos unaniem Jac-

Het gezin van Gret Schippers en Han van Venrooij. Van links naar rechts zien we: Thé, Wim, Til, Gret Schippers en Han van Venrooij, Henk, Jo, Jacqueline en Ad. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

queline van Bokhoven-Schippers, wonenachtig op de Kruisstraat, tot *Rusmollese van 't joar 1996*. Jacqueline Schippers is een van de vele kinderen van Gret Schippers en Han van Venrooij. Til, Jo, Wim, Henk, Thé, Ad en Jacqueline Schippers zijn een begrip op de Kruisstraat en in Rosmalen.

Jacqueline werd geboren met een groot warm hart en vooral ook sociaal gevoel

De Heemkundekring van Rusmolle

op v'rzuuk van 't kommitteej Rusmolle

benuumt

Jacqueline van Bokhoven - Schippers

tot

***Rusmollese
vant joar 1996***

*de veurzitter
van de Heemkundekring*

Th. Derksen

Namens 't kommitteej Rusmolle

Driek van Grette

voor haar medemens. Geen wonder dan ook, dat ze altijd en overal klaar stond en nog steeds staat om te helpen. Ouden van dagen, zieken, gehandicapten, moeders met kleine kinderen nemen een bijzondere plaats in bij Jacqueline. Zodra ze van hun hulpbehoefendheid hoort, springt ze op haar fiets of snorfiets om hulp te bieden. Op haar manier heeft ze daar al ontzettend veel mensen mee uit de brand geholpen. Dankbaarheid alom! Niet voor niets wordt ze dan ook *De moeder van de Kruisstraat* genoemd en dat dan in de allerbeste betekenis van het woord. Voor al haar goede werk meende de Heemkundekring Rosmalen haar te moeten belonen met de eretitel van *Rusmollesse van 't jaar 1996*.

Op maandag 17 februari 1997 werd Jacqueline van Bokhoven-Schippers door het bestuur en de werkgroep van de Heemkundekring Rosmalen van haar uitverkiezing op de hoogte gebracht. Driek van Grette hield een korte toespraak in het *Rusmolles* en overhandigde haar een fraaie oorkonde als herinnering en enkele typisch-Rosmalense lekkernijen. Ook onze voorzitter Theo Derksen sprak lovende woorden voor de uitverkorene en feliciteerde haar heel hartelijk met deze titel. Namens de Heemkundekring Rosmalen bood hij een fraai boeket bloemen aan. De verzorging van deze onderscheiding is bij de Heemkundekring Rosmalen in uitstekende handen.

Nieuws uit Rosmalen: 1947, 3 (slot)

Henk de Werd

In deze Rosmalla het derde en tevens laatste deel van het nieuws uit 1947 in onze gemeente Rosmalen. Opnieuw konden we putten uit enkele uitgaven van het blad Contact, dat destijds werd uitgegeven door het Katholieke Thuisfront, afdeling Rosmalen voor onze jongens in Indië.

Contact nummer 9, november 1947

- Zondag 9 november is er 'n toneelstuk opgevoerd: *Het lijden van Genoveva* door een toneelclub uit Limburg. De nieuwe schuur was tot in alle hoeken gevuld. Jullie zitten in de rimboe, maar hier gaat het er ook weer op lijken. De wilde zwijnen zijn er tenminste al. In verschillende plaatsen zijn er al gesignaleerd. Hier zijn ze al op de zwijnenjacht geweest, op den Eikenburg. Intussen zijn er al weer drie jongens naar Indië vertrokken nl. Jan v.d. Vliert, Toontje Kerkhof en Jos Heijmans. Piet Kusters maakte de thuisreis.

- Mien Westerlaken, die 20 oktober de bruid zou zijn, kreeg een week van te voren een ongeluk. Met zware hersenschudding werd ze naar het ziekenhuis gebracht. Ze

maakt het nu toch best.

- Zondag 26 oktober speelde OJC tegen Haarsteeg. Bij de rust was de stand nog steeds 0-0. Na de rust wist de OJC-rechtsbuiten van Osch het eerste punt te scoren, doch direct na de aftrap, uit een aanval van de gasten over de vleugel, wist de middenvoor der gasten een tam schot af te zenden en zie hier eens wat een slecht terrein voor nadelen heeft. De bal liep met een tam gangetje naar de doelmond, waar keeper Kien van Rosmalen hem een ontvangst dacht te bezorgen, doch even voor de goal kreeg de al door het *heuvelterrein* voor de goal een opstoppertje en Kien kon hem in de touwen gaan halen... De eindstand werd 2-2.

Contact, kerstnummer 1947

- 15 en 16 november gaf Oefening en Vermaak een welgeslaagde uitvoering, genaamd *Ridders van de Lucht*. Er is werkelijk goed spel geleverd. De mensen waren dan ook zeer tevreden.

- Het huis van bakker de Jong is klaar. Met Sinterklaas is de winkel geopend. Het was werkelijk een lust om te zien. De etalage prijkte met bloemen en allerlei heerlijkheden. Je kon er niet voorbij lopen zonder te watertanden. Maar goed, dat de Sint ons ook wat lekkers gebracht heeft, anders kon ik niet instaan voor de gebroken ruiten.

- Het huis van Willem Langens is ook weer in aanbouw. De vorige week zag ik de vlag prijken, dus de kap komt erop. Het is wat verder teruggeplaatst en de bomen zijn omgehakt, zodoende valt die gevaarlijke bocht weg en hebben we daar een brede mooie weg gekregen. Je ziet... Rosmalen gaat steeds gestadig vooruit.

- Een onzer dorpsgenoten, nl. Jan van Helvoirt met zijn vrouw en kinderen, is de vorige week per vliegtuig naar Amerika vertrokken. Hij zal zich daar gaan vestigen. We hopen dat het hen goed zal gaan.

- Het aanstaande bruidje, dat kort voor haar huwelijk zo ongelukkig kwam te vallen is ook weer thuis uit het ziekenhuis en zal in de week na Kerstmis -laten we hopen zonder verdere moeilijkheden- gaan trouwen.

- Overleden: Driek Versteijnen. Vrij plotseling, na drie dagen ziekte.

- De CCD, Centrale Controle dienst, was ook in Rosmalen actief op zoek naar zogenaamde *zwarte verkes*. Dat leidde tot het volgende rijmgedicht:

Een aantekening in Rosmalens dagboek:
We kregen deze maand HOOG bezoek
En wel van de *Heren* van de C.C.D.

Dat viel voor velen heus niet mee.
Wel hadden we een sein gehad,
Toch zijn er velen nog gevat

Maar ze zijn niet goed ontvangen.
 Zoiets kunnen ze ook niet verlangen.
 De een wist dit, de ander dat,
 Van de C.C.D. heeft eenieder zat.
 Op zekere plaats werden ze begroet:
 "Och, dat ik je nu pas ontmoet.
 Veel eerder had ik dat verwacht,
 Vanmorgen om een uur of half acht."
 Ik heb gehoord van 'n plaatsje in 't Zuiden,
 Dat men daar de klok ging luiden.
 Eenieder hield erop met werken
 En dat alles voor een vèrken
 En grote gezinnen zijn zwaar getroffen.
 Het is nog erger dan in de tijd der moffen.
 Die gingen niet in alle hoeken,
 Naar deze trouwe wroeters zoeken.
 Leuke staaltjes heb ik ook gehoord;
 De C.C.D. natuurlijk zeer verstoord.
 Die kwamen op zekere dag eens aan een
 [huis

En troffen daar toen niemand thuis.
 Ze keken ergens door een raam
 En zagen daar een 'zwart' varken staan.
 Des anderendaags kwamen zij terug,
 Maar die lui waren hun toch nog te vlug:
 In plaats van 'n beest van zwaar gewicht
 Vonden zij een hele kleine big.
 Snugger was dat uitgedacht
 Zeg, dat men in zijn vuistje lacht.
 De C.C.D. was lekker beetgenomen.
 Zo'n kleine vangst, wie had dat kunnen
 [dromen?
 Overal neemt men varkens in beslag,
 Dat is de orde van den dag.
 We hopen door het hele land,
 De C.C.D. gaat spoedig aan de kant.

Jan van Baexen

Martien Veekens

I: Ook Rosmalen was eens een heerlijkheid

Als geboren en getogen inwoner van Rosmalen ben ik binnen *De Citadel* veelvuldig geplaagd met de stelling, dat Rosmalen nooit een heerlijkheid zou zijn geweest. Natuurlijk weten we dat Rosmalen (evenals Vught) al vele eeuwen zeer nauwe banden had/heeft met de Brabantse hoofdstad, maar toch...! Nergens in de bestaande literatuur wordt lang stilgestaan bij het feit dat er wel degelijk een groot man de titel *Heer tot Rosmalen* heeft willen dragen. Deze feiten hebben mij er toe aangezet om, ter gelegenheid van de officiële opening van het Ridder Jan van Baexenpark nabij de Annenborch-motte, aan deze onrechtvaardigheid een einde te maken. In 1996 presenteerde het Rijksarchief in Noord-Brabant de institutionele handleiding *Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1572-1795*. Een schitterend werk, dat het verlangen naar een soortgelijke studie over de eerdere Bourgondisch-Habsburgse periode alleen maar deed toenemen, vooral ook omdat men dan niet langer voorbij zou kunnen aan de *Heerlijkheid Rosmalen*. In het tweede hoofdstuk, 'Heerlijkheden en domeinen' (blz. 47-75) schetst eindredacteur

J.G.M. Sanders wat deze begrippen inhouden. Voor nadere studie verwijst ik graag naar betreffend hoofdstuk, alsmede naar de daar vermelde literatuur.

Bij het afscheid van Rosmalens burgemeester Jhr. H.C.F.C. von Heyden (1923-1955) verscheen het aardige boekwerkje *Rosmalen in Oude Tijden*. Op de pagina's 13-16 is daar een uittreksel opgenomen uit het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*¹. Sprekende over Rosmalen wordt geciteerd: "Deze gem. was vroeger een heerl., wordende de hooge en lage heerlijkheid daarvan, benevens de jacht, in het jaar 1505, door Filips III, beleend aan den Ridder Jan Bacx; doch de stad 's Hertogenbosch lostte, weinige jaren daarna, het dorp ROSMALEN weder in, voor 1116 Rijnsche guldens 16 stuivers en 6 deniers (1563 guld. 22½ cent). Zij kortte die penningen in 1511 van de bede des Hertogs." Op de persoon en de foutieve schrijfwijzen van de naam Van Baexen komen we nog terug. In dit hoofdstuk willen we voornamelijk bronnenmateriaal aanreiken in relatie tot de Heerlijkheid Rosmalen.

De verpanding van Rosmalen

In de winter van 1504/05 verbleef Filips de Schone met zijn vader Maximiliaan gedurende meerdere maanden in 's-Hertogenbosch. De Spaanse opvolgingsproblemen, die ontstonden na de plotselinge dood van zijn schoonmoeder, koningin Isabella van Castilië, noopten Filips een dure reis naar Spanje te maken. Op 25 oktober 1505 werd te Brussel een charter uitgevaardigd, waarvan de inhoud, naar een regest van J.N.G. Sassen, luidde: "De drie staten van Brabant stemmen toe dat de koning van Castille, aartshertog van Oostenrijk enz. op de domeinen van Brabant twee duizend kroonen 's jaars zal verkoopen behalve de zes duizend Rijns gulden vroeger toegestaan, zulks om te voorzien in de kosten zijner reis naar Spanje."² In zijn *Verzameling van Kronyken*³ heeft C.R. Hermans een kroniek van Aelbertus Cuperinus opgenomen, waarin deze schrijft: "Int iaer ons Heeren dusent ccccc en vyff werden sekere dorpen vercoft in die meiery vanden Bosch tot behoeff van den coninc van Castillien, onse prinche Philips, die nu tweedemaal in Spaengien reisen wilde; ende inden eersten coft heer Cornelis van Sevenbergen Berlecom en Schyndel, meester Ian van Vladeracken, heere van Geffen, cofte Nulant, heer Ian van Doerne, een domheere canonick tot sinte Lambert te Luyck, cofte Vlierden en Bakel, Lambert Millinc, heer van Waelwyck cofte Vucht biden Bosch, heer Ian Bacx, ridder en leechschoutet vanden Bosch, cofte Roesmaelen." Cuperinus voegt hieraan toe: "In desen tyde fundeerde heer Ian Bacx voorschreven een clooster tot Rosmalen van Regularissen, dat welck men nu noemt sinte Annen borch, ende sommige susteren wt den Wynmolenberch hebben den oerden vanden regulieren in dit

---

¹ A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, IX (Gorinchem, 1847), pag. 646.

² Mr. J.N.G. Sassen, *Charters en Privilegiebrieven berustende in het archief der gemeente 's-Hertogenbosch*, nr. 507 ('s-Hertogenbosch, 1862-1865), pag. 218.

³ Dr. C.R. Hermans, *Verzameling van Kronyken, Charters en Oorkonden betreffende de Stad en Meijerij van 's Hertogenbosch*, I ('s-Hertogenbosch, 1848), pag. 73.

clooster bestaen, ende heer Ian Bacx suster was die mater of priorinne." Cuperinus heeft bij het samenstellen van *Die Chronicke vander vermaerder ende vroemer stadt van Tsertogenbosch* dankbaar gebruik gemaakt van de kroniek van Brabant en in het bijzonder van de stad 's-Hertogenbosch van de oudste tijden tot 1523. Deze is in een handschrift van Peter van Os, secretaris van 's-Hertogenbosch, vastgelegd. Een transcriptie van folio 346 (recto en verso) door J.G.M. Sanders e.a. is te informatief om niet eveneens in dit artikel te verwerken. Aan Rosmalen de eer om voor de officiële verschijningsdatum al van een zeer interessant gedeelte kennis te kunnen nemen⁴.

"Consent dat coninc Philips zyn demeynen mocht vercopen ende belasten. Item ende omme die voirs.reyse in Spaengien te doen, soe behoefden coninc Philips voirs. vele geltz ende al had hy vele beden ende scattingen van den lande gehadt, zoe most hy vele meer hebben ende vergaderden alsoe die Staten van zynen landen om hoir consent te crigen te vercopen een deel van zynen dameynen ende heerlicheiden, dat hem dwaesselic wairt consenteert van den Staten van Brabant, van Henegouwe, Hollant ende Zelant, mar die Vlamynghe en dedens alsoe nyet.

Van den vercope der demaynen. Ende als coninc Philips voirs. aldus consent hadde te moegen vercopen, soe worden bynnen deser meyeryen van sHertogenbosch vercoft dese dorpen ende heerlicheiden, te wetene: Berlyckem, Scynle, dairaf coeper heer Cornelis van Bergen, Nulant, dairaf was coeper meester Ian van Vladeracken, Bakel, Vlierden, emptor magister Iohannes de Doern, canonicus Leodiensis, Vucht, emptor Lambertus Millinc, Roesmalen, emptor dominus Iohannes de Baecx; dese twee dorpen Vucht ende Roesmalen zyn weder bii myddel deser stat gelost, van welker vercopinge sekere acten zyn expedieert, dierste van den daet den XXI^{en} dach der / maent van meye int iair vive voirs. ende dander van den daet den XXV^{en} dach octobris oeck in den voirs. iair vive ende dierste inhoudende tconsent van den Staiten tot VI^M Rynsgulden toe erflic ende dander tot II^M croenen tsaiera ende elcken penninc weder te moigen lossen met XVI gelycke penningen.

Condicie dairap die vercopinge is gedaen van den heerlicheiden, dorpen, etc. ende welke vercopinge gesciet is op vorderde dat diegeen die ennige heerlicheiden oft andere porcelen van den demaynen copen oft vercrigen zullen, hoer dyeneren oft officieren die nyet vorder oft anders en zullen besitten, gebruycken oft doen bedienen dan alsoe die onder onsen genedigen voirs. ende zynen voirvorderen beseten, gebruyct ende bedient zyn geweest, zoedat die prelaten, edelen ende steden dairby in hoeren rechten nyet vercoert oft vermindert en worden; dat oic die vercrigers oft coepers hoir ondersaten nyet en zullen moegen belasten met incoempsten oft aen-

---

⁴ In de Collectie-Van Breugel is de *Kroniek van Peter van Os* opgenomen onder RANB toeg.nr.013.07 inv.nr.43 (in 1950 in bewaring gegeven aan het Provinciaal Genootschap). De transcriptie door dr. J.G.M. Sanders, drs. Geertrui Van Synghel en drs. A.M. van Lith-Droogleeveer Fortuijn wordt op zaterdag 31 mei 1997 gepresenteerd. Graag betuig ik hun erkentelijkheid om haar nu reeds te mogen gebruiken.

verdinge der voirs. heerlicheiden oft porcelen, beden, subvencien, gratuıeyten oft andere belastinge, hoedanich die zyn oft genoempt zouden moıgen worden; prout in actis incipientibus: 'Naedien onse heer' etc. et comprehensis foliis Vc XLVI, XLVII."

Dat gedurende de daaropvolgende jaren Jan van Baexen de titel *Heer tot Rosmalen* ook daadwerkelijk voerde, blijkt o.a. uit hetgeen is opgenomen in de uitgebreide verzameling oorkonden en cartularia door Alphons Verkooren. In Cartulaire XXX f.108-123 (huidig nr.: Chambre des Comptes nr.16) lezen we: "Jean van Baecx, drossart de Gorinchem (Gorckem), la haute, moyenne et basse seigneurie de Rosmalen (Roesmalen)."⁵ In soortgelijke termen drukt ook de tekst op een fiche van Cuijpers van Velthoven zich uit: "Rosmalen, 1506, Heeren Jannen van Baecx, ridder, Drossaert van Gorinchem, houdt te leene van Onsen Heer den Coninc, de hooge, middele ende leege heerlicheyt van Roesmalen ende hueren toebehoirten, metten chijnsen totter selver heerlicheyt toebehoirende, gedraegende 'tsamen op LXIX £ XVI S."⁶ De eerste rekening en verantwoording, die hij als laagschout overlegt, begint met: "Rekeninge heere Jans van Baexen, riddere, here tot Roismalen onderscoitthet van den Bossche des Keijsers ende ons genedigen heeren des Eertshertogen van Oıstrijcke." Dezelfde terminologie wordt bij latere verantwoordingen (tijdens de periode dat hij zich nog Heer tot Rosmalen mag noemen) herhaald⁷. Op de ambten drossaard te Gorinchem en laagschout te 's-Hertogenbosch, welke Jan van Baexen heeft bekleed, komen we vanzelfsprekend nog terug. De datum zaterdag⁸ 25 oktober 1505 zullen we voortaan beschouwen als het officiële begin van de Heerlijkheid Rosmalen.

De inlossing van Rosmalen

Het is een feit, dat Rosmalen als zelfstandige heerlijkheid geen erg lang leven was beschoren. Nog geen 6 jaar later vond de inlossing plaats. Peter van Os schrijft in zijn kroniek: "**Lossinge van Vucht, Roesmalen.** In den voirs. iair thien⁹ dese stat

---

⁵ Alphonse Verkooren, *Oorkonden en Cartularia van de Hertogdommen Brabant en Limburg en van de Landen van Overmaas. Originele oorkonden en cartularia (1427-1789)*, III: 1491-1515, (Brussel, 1989).

⁶ Collectie Cuypers van Velthoven, RANB toeg.nr.060.01 inv.nr.3484, aantekening uit het archief van de Rekenkamer te Brussel nr.556.

⁷ ARA Brussel Rekenkamers, *Rekeningen van de laagschout 's-Hertogenbosch*; RANB toeg.nr.137.01: Delen, nr.13007: fiche 3⁺ pag.7808; fiche 4⁺ pag.7843 e n 7870; fiche 5⁺ pag.7894 e n 7914. Bijzondere erkentelijkheid gaat uit naar Mevrouw E.J.W.M. van der Dennen, die speciaal van de pagina's 7808 t/m 7811 een transcriptie vervaardigde.

⁸ Dr. H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit* (Hannover, 1971¹¹) pag. 147.

⁹ Pasen viel in 1511, naar Grotefend (Taschenbuch, pag. 202), op 20 april. Volgens de hier gebruikte Paasstijl eindigde het jaar *thien* derhalve pas op 19 april. Naar onze kalendermethode gerekend betekent dit dat in juli 1511 een definitief einde aan de zelfstandige heerlijkheid Rosmalen kwam.

vercreech weder tot behoef ons genedigs heren die dorpen van Vucht enede Roesmalen, die vercoft waren als voirs. is in den iair vyff, ende Ian van Baex, leechscouthet, ontfinck die weder tot behoef ons genedichz heren int iulio.¹⁰ Een regest door Sassen op een over deze zaak handelend charter luidt: "151¹⁰/₁₁ Gend, 26 maart. Keizer Maximiliaan en Karel, Aartshertog van Oostenrijk enz., vergunnen aan de stad 's-Hertogenbosch om de dorpen Vught en Rosmalen, die verpand waren, te lossen, en de helft der gelden daartoe benoodigd te nemen van haar aandeel in de loopende bedde in drie termijnen; voorts dat de stad in die dorpen als ook in het kerspel Berlicum, gedurende 10 jaren mag heffen de accijnsen op bier, brood, wijn, vleesch, enz. die binnen de stad geheven worden, onder verbod dat binnen eene halve mijl rondom de uiterste palen dier dorpen, nieuwe herbergen, bakkerijen, brouwerijen, enz. worden opgericht en dat niemand ten nadeele van de inning der accijnsen buiten die dorpen mag gaan teere, drinken of logeren."¹¹

In de Stadsrekening van St. Remeyns 1510 tot St. Remeyns 1511¹² wordt onder *Ontvangsten* gesproken over de verkoop van lijf- en losrenten om met het daardoor te verkrijgen kapitaal "by accorde ende quonsent van den drien leden deser stat, te lossen ende de quyten die vercochte Heerlicheden van Vucht ende Roesmalen mits sekere redenen der stat dairtoe porrende".

Voornoemde rekening (eveneens naar R.A. van Zuijlen) bevat onder *Uitgaven*: "Item die voirs. Rentmeester (des Hertogs in het kwartier van 's Hertogenbosch) noch tot behoef Heeren Jannen van Baecx Ridder ende onder Scouteth deser stadt, omme te lossen die heerlicheyt ende tdorp van Roesmalen by seliger onser genedichsten Heer Hertoige Philips, de Coninck van Castilien; in zynre voyagien ende reysen van Spaengien, aen den selven Heer Jannen van Baecx vercoft ende verset voer die somme van 1116 £ 16 schel. 5 deniers 4_n 2 ptar_n. Ende vuyt dien dese voirs. stat groeten scaide ende hynder dair by hadde in huer assynsen, van buyten te ghaen drinken, theeren ende loigeren, mits brieve ende octroye ons voirs. genedichsten Heer, tvoirs. dorp van Roesmalen gelost, met quondicien die voirs. penninghen der voirs. lossingen, die helft dair van in drien termynen vander lopender beden onsen genedichsten Heer te cortten St.Jansmisse 1511 aengaende ende incluyt, alsoe vuyt ordinancie deser stat ende mits vercoep van lyfrenten ter cause van dien gedaen, die voirs. penninghen der lossingen betaelt q. vz. 1116 Ryns. gul. 16 st. ½ ort.

Item die voirs. Heer Jannen, alsoch mits appointemente voer zyn costen, brief ende vervolgh int vercrigen der voirs. heerlicheyt gedaen, ende by hem tegens die

---

¹⁰ Kroniek Peter van Oss (transcriptie J.G.M. Sanders e.a.) fol.360°.

¹¹ J.N.G. Sassen, *Charters en Privilegiebrieven*, nr.682, pag. 100.

¹² R.A. van Zuijlen J', *Inventaris der Archieven van de Stad 's Hertogenbosch (Stads Rekeningen van het jaar 1399-1568)* ('s-Hertogenbosch, 1863), inz. pag. 203 en 204. De feestdag van St. Remigius en ook St. Bavo viel op 1 oktober.

voirs. lossingen niet geopponeert en hadde noch resistencie en dede, ende voer dienst hy nader lossinge van insetten ende acceptatien na inhoudt den brieven van octroye ende den bevelen ons voirs. genedichsten Heeren gedaan heeft, hem toegeveught waert 40 ph^s. gul. q. vz. 50 Rins. gul."

II: Jan Bac(k), Jan Ba(c)x, Jan (van) Baecx, Jan van Baexen, ...

Ondanks het feit dat zowel Peter van Os in zijn Kroniek (naar Sanders) als de Brusselse Rekenkamer, bij het noemen van de Heer tot Rosmalen, steeds de naam Ian van Baecx gebruiken, betitelt Cuperinus (naar Hermans) hem toch met Ian Bacx, een spelwijze die op zijn beurt weer door Van der Aa (zie voetnoot 1) wordt overgenomen. J.A. Coppens formuleert heel voorzichtig: "St. Anneborg werd door nonnen der orde van den H. Augustinus bewoond, en was in 1505, door den heer des dorps, Jan Back, Bax of Baecx gesticht, wiens zuster de eerste priorin daarvan werd."¹³ L.H.Ch. Schutjes, die kennis heeft genomen van deze bladzijde (gezien zijn verwijzingsnoot op pagina 584), is resoluut (doch geheel foutief) in de naamskeuze: "Het dorp, in 1505 aan jhr. Jan Back in pandschap uitgegeven, werd weldra door de stad 's Bosch ingelost."¹⁴

A.F.O. van Sasse van Ysselt¹⁵ (die in deel I, pag. 389, een broer van Jan tot zijn vader maakt, op dezelfde blz. spreekt over "Jan van Baexen van Schoonvorst" en in deel II, pag. 26, weer het oor naar Cuperinus laat hangen) weet hem meermalen goed te treffen. Sprekend over "Philips de Schoone", die "ten einde ten tweeden male naar Spanje te kunnen reizen, in 1505 de heerlijke rechten over eenige dorpen in de Meierij van den Bosch verkocht", stelt Sasse van Ysselt in een voetnoot: "De Laagschout Johannes van Baexen kocht bij diezelfde gelegenheid de heerlijkheid Rosmalen" (dat Jan op dat moment nog Drossaard van Gorinchem was, is hem klaarblijkelijk ontgaan). Ook de in 's-Hertogenbosch veelvuldig gebruikte schrijfwijze wordt door hem gecorrigeerd (deel I, pag. 390) in "Jan Baecx (lees van Baexen), ridder".

G.C.M. van Dijk¹⁶ kan met de naam "Jan van Baecx, ridder" niet uit de voeten en plaatst daarbij "(=Jan Back?)". Deze schrijver wordt weer aangehaald door

---

¹³ J.A. Coppens, *Nieuwe Beschrijving van het Bisdom van 's Hertogenbosch. Over de landelijke dekenaten, Heusden, Hilvarenbeek, Orthen en Oss* ('s-Hertogenbosch, 1843), pag. 299.

¹⁴ L.H.Ch. Schutjes, *Geschiedenis van het Bisdom 's Hertogenbosch*, V (St.-Michielsgestel 1876), pag. 583.

¹⁵ Jhr. Mr. A.F.O. van Sasse van Ysselt, *De voornamen Huizen en Gebouwen van 's-Hertogenbosch alsmede hunne eigenaars of bewoners in vroegere eeuwen. Aantekeningen uit de Bossche Schepenprotocollen, loopende van 1500-1810*, 3 dln. ('s-Hertogenbosch, 1910).

¹⁶ Dr. G.C.M. van Dijk, *De Bossche optimaten. Geschiedenis van de Illustere Lieve Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch 1318-1973* (Tilburg, 1973), pag. 138.

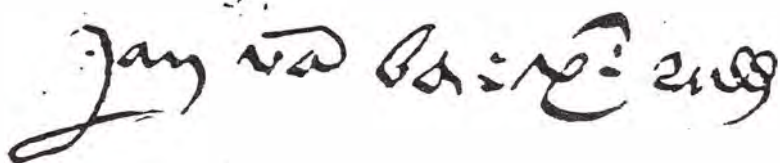
"Mijmerend liep ik vanmiddag (zondag 8 december 1996) vanaf de Annenborchterp (aan de Augustinessenborch) naar het toekomstig park. Bij de splitsing naar links (richting Westerpap) en rechts (richting vijver) doemde plotseling een droombeeld voor mij op. Zeer robuust, blikkend vanaf de rand van het park naar de minstens 250-jarige grootbladige lindeboom, een groot beeld staande op een sokkel, in heus riddergewaad, gewapend met zwaard, naast hem een wapenschild waarop een molenrad en een schildje beladen met een klaverblad. Het is alsof hij zegen wilde: "Mensen, kinderen, gegroet, welkom, doch wees vooral zuinig op mijn heerlijkheid". Was het de Heer van Rosmalen die hier tot mij sprak?"

Model voor de afbeelding stond een tekening naar een standbeeld van Jan I van Cuijk, zoals die voorkomt op een eenvoudige brochure van de *Stichting Foto Archief Dienst Cuijk*. Geboren in het Land van Cuijk was deze historische figuur mogelijk een voorbeeld voor Jan van Baexen. De schildvorm is getekend naar een foto in *In Buscoducis* (1990), pag. 240, van een renschildje uit 1504 dat mogelijk in opdracht van Jan van Baexen is vervaardigd. Vierblad en molenrad zijn getekend naar een zegel uit 1481, afgebeeld in *Taxandria* (1904), pag. 197.

A.Q.M. Koldewey¹⁷, die (wellicht daarin gesterkt door J.C.A. Hezenmans, 1876, pag. 350) bij de tekst van een broederschapsrekening uit 1503/04 "Jannen van Baex ridder" verwijst naar "ridder Jan van Baecx (d.i. Jan Back?)".

Als zelfs personen die met enig gezag op hun terrein belangrijk werk verricht(t)en, zich zo makkelijk op een verkeerd spoor laten zetten, dan mag het ook onze eigen amateur-historicus Henk de Werd niet kwalijk genomen worden, wanneer hij, doelend op 'onze' Jan van Baexen, in zijn (mijns inziens) mooiste werk¹⁸ spreekt over "Jan Bax, ook wel Jan Baaks genoemd", die "het kasteeltje Rodenborch aan de zusters Augustinessen afstaat". Overigens vind ik het wel vreemd, dat Henk, met de bronnen onder handbereik, nauwelijks over de Heerlijkheid Rosmalen schrijft. Een enkele keer wordt er gesproken over "Jan van Baexem". Deze spellingwijze duidt op de vermoedelijke stamplaats van deze familie in het voormalige Graafschap Horn (nabij Roermond). Dr. Geertruida de Moor¹⁹ gebruikt de familienaam "Van Baaxen". Haar notitie om ook eens in de Stadsbibliotheek Maastricht naar een eigen uitgave uit 1985 van L.H.J.M. van Reij (*Geschiedenis van het kasteel van Baexem en het geslacht van Baexen*) om te zien, zal ik zeker nog eens opvolgen. Ondanks de constatering dat met name in Bossche stukken veelvuldig de naam "Jan van Baecx" wordt gebruikt, hanteren we bij het schrijven over deze ridder lie-

A handwritten signature in black ink, reading "Jan van Baexen". The script is cursive and somewhat stylized, with a large initial 'J' and a decorative flourish at the end.

De naam "Jan van Baexen, ridder", werd door hem geplaatst onder een brief aan de rekenkamer te Brussel in 1508 (Collectie Cuypers van Velthoven, RANB toeg.nr.059.02 inv.nr.579).

ver zijn officiële' naam JAN VAN BAEXEN. Dit doen we niet alleen in navolging van meerdere bronnen buiten 's-Hertogenbosch (en enkele losse opmerkingen van Van Sasse van Ysselt), maar vooral in navolging van de autoriteit Mr. B.C.M. Jacobs²⁰. De meeste verwarring bij historici is ontstaan bij de beschrijving van handelingen en andere levenstekens betreffende de personen Jan Bac en Jan van Baexen. In mindere mate gebeurde datzelfde met de hoogrentmeester Jan Ba(c)x. En wat te denken als we in de eerder genoemde Collectie Cuypers van Velthoven vinden opgetekend: "Schepenakten, Anno 1523, Deel 123 fo 215. Sept. wordt Jan van Baecx Ridder Laagschout, in het stellen van een momborye in leven aangetroffen. Ouden-

---

¹⁷ Dr. A.Q.M. Koldewey, *In Buscoducis, 1450-1629: Kunst uit de Bourgondische tijd te 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch, 1990), pag. 240.

¹⁸ Henk de Werd, 'Het klooster St. Annaborch', in: *Oud-Rosmalen* (Rosmalen, 1987), pag. 200.

¹⁹ Dr. Geertruida de Moor, 'Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst en de familie Van Baaxen', in: *De Nederlandsche Leeuw*, CXI (1994), kolom 141-157.

²⁰ Mr. B.C.M. Jacobs, *Justitie en Politie in 's-Hertogenbosch voor 1629* (Assen, 1986).

hoven en Bor falen dus met hem in 1520 dood te noemen."

Ch.C.V. Verreyt²¹ vermeldt de onderscheiden naamverwanten als vanzelfsprekend in zijn alfabetische lijst van broederschapsleden:

-JAN BACK, ridder, heer van Asten, schepen²², zwanebroeder, 11 febr. 1509;

-JAN BACX, rentmeester der domeinen in het kwartier van den Bosch, zwanenbroeder, 22 juli 1552;

-JAN VAN BAECX, ridder, laagschout der stad en meyerij van den Bosch, 4 jan. 1529 (Paasstijl is 4 januari 1530!, MV).

G.C.M. van Dijk²³ neemt een lijst op met *Ridders als gezworenen*:

-Jan Back, lid van 1503-1504 tot 10-2-1509, zijn overlijdensdatum; requiemdienst op 12-3-1509. Ridder, heer van Asten, tevens Zwanenbroeder; Tax. 2 (1895), p. 153; 22 (1915), p. 70; A.Br., inv. 49, f. 36vo en 57, f. 74.;

-Jan van Baecx, lid van 1521-1522 tot 1529; requiemdienst op 4-10-1529; ridder, laagschout van 's-Hertogenbosch, tevens Zwanenbroeder; Van Oudenhoven, p. 57 (4-10-1529 moet zoals vermeld gelezen worden als 4-01-1530).

Volgens o.a. een Kwartierstaat van de familie Back-Wolfaarts²⁴ zou Jan Back (geboren ná 1444, maar vóór 1448) een zoon zijn van Berthout Back (sedert 1476 Heer van Asten, gegoed te Dinther, Haaren, 's-Hertogenbosch, Huikelom, Maren, Oisterwijk en Tilburg) en Vrouwe Maria Wolfaarts. Hij was in de echt verbonden met Adriana van Wylick.

Om ook de laatste twijfels weg te nemen wil ik tenslotte volstaan met te verwijzen naar een bijzonder boek van Th.A. Boeree²⁵, waarin uitvoerig wordt ingegaan op de geslachten Bac en (met name) Bacx (waaruit hoogrentmeester Jan Bax sproot), maar (terecht) met geen woord wordt gerept over ONZE JAN VAN BAEXEN.

Wordt vervolgd

Het wonderlijke wapen van Rosmalen

Wim Leenman

---

²¹ Ch.C.V. Verreyt, 'Leden der Lieve-Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch', in: *Taxandria*, XIV (1907), pag. 41.

²² In de "Nomina Scabinorum" wordt Jan Back, ridder, als schepen vermeldt op de jaren 1475, 1482, 1486, 1490, 1494 (werd van schepen buitenburgemeester), 1498, 1502 en 1507.

²³ G.C.M. van Dijk, *De Bossche optimaten*, Bijlage XVI, pag. 458.

²⁴ *Kwartierstatenboek, K.N. Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde* ('s-Gravenhage, 1983), pag. 403.

²⁵ Th.A. Boeree, *De Kroniek van het Geslacht Backx*, III: Genealogisch gedeelte (Wageningen, 1943). Hierin: hoofdstuk II 'De voorouders van de ruiteraanvoerders Bacx' en hoofdstuk IV 'Enkele andere takken van het geslacht Bac(k)'.

Iedereen kent natuurlijk ons gemeentewapen: een klaverblad met daaronder een ploeg. In de vorige *Rosmalla*²⁶ wordt door W. Veekens dit laatste nog eens bevestigd. Vermoedelijk heeft hij de gemeenteraadsverslagen (nr. 161) geraadpleegd, zij het dan slechts ten dele. Toch zullen vele agrariërs zich weleens afgevraagd hebben hoe met een dergelijk apparaat zoals afgebeeld in het gemeentewapen het land bewerkt kan worden. Weliswaar kan een ploeg zeer eenvoudig van bouw zijn, b.v. een lange stok of balk met een naar beneden gericht dwarsstuk. Span er een os, een

*Berkel-Enschot: "Van lazuur beladen met een ploeg, boven dewelke zijn geplaatst drie torens van goud. Bevestigd bij Besluit Hoge Raad van Adel van 14 October 1818."

kameel of een man (!) voor, en men kan aan de slag. Ook in andere gemeentewapens komt een vreemdsoortige ploeg voor, bijvoorbeeld van Berkel-Enschot en Liempde.

Al heeft de Rosmalense ploeg een wiel, het werken ermee zou grote problemen met zich brengen. Al lijkt het erop, het is blijkbaar geen ploeg! Om tot de enig juiste conclusie te komen, dient men de beschrijving te accepteren van de Hoge Raad van Adel, d.d. 16 juli 1817. Hierin is uitdrukkelijk sprake van een *molenrad* en niet van een ploeg. Overigens was dit wapen gebaseerd op een onduidelijke afdruk van het Schepenzegel van de dingbank Heze. Het rad heeft acht spaken en in plaats van zes. Ook het klaverblad is foutief. Dit moet een vierblad zijn. Een en ander is door ondergetekende gereconstrueerd in zijn artikel *Een logisch logo*²⁷.

Onze Heemkundekring bedient zich, zich baserend op dit artikel, van een logo dat historisch authentiek en verantwoord is.

Tot slot een afbeelding van een ploeg, waarin een oud-Brabants gezegde uitgebeeld wordt: *Dun dieje? Die moeste ze veur de ploeg spanne!* Wat dit slachtoffer op zijn kerfstok heeft, leze men in een volgende *Rosmalla*.

*Liempde: "Van lazuur, beladen met een kruisstreep en gekantonneerd, het eerste en vierde met een klimmende leeuw, het tweede en derde met een ploeg, alles van goud. Bevestigd bij Besluit Hoge Raad van Adel van 16 Juli 1817."

²⁶ *Rosmalla* 6-4 (1996), pag. 31.

²⁷ *Rosmalla* 1-1 (1990-1), pag. 10-13.

444-604	<u>De Rosmalense Hoeven</u>	517/518	De Dammen (in de 10e Hoef)
444-448	De 20e Hoef; de Geerhoef	519/520	Mathildesmorgen
444-446,448	De Geer	523	Reijnekooij
449-456	De 19e Hoef	524	De Blokkekamp
451	De Akense Hoeve	527-534	De 9e Hoef
457-464	De 18e Hoef	533	De Geer
457-458	De Gewadskamp	535-541	De 8e Hoef
460	De Drie Morgen	536/538	Het Blokskampke
464	De Boonaerts	538	Het Rouwkampke
465-474	De 17e Hoef	541	Cuijsten(s)camp(ken)
475-480	De 16e Hoef	542-548	De 7e Hoef
475	Den Hanenbergschen Kamp	549-556	De 6e Hoef; de Dinthersche Hoef
480	De Zes Morgen	549	Het Harte (of Korte?) Kampke
481-487	De 15e Hoef	557-564	De 5e Hoef; de Blaarthemse Hoef
481	De Ordel	559/560	De Groote Zes Morgen
484	De Keelkamp	561/562	De Kleine Zes Morgen
487	De Papenkamp	565-576	De 4e Hoef
488-491	De 14e Hoef of het Smalland	565/570	De Benedenste Kloofhof
489	Het Orlofs Smalland	571/573	De Bovenste Kloofhof
492-499	De 13e Hoef; de Blomhoef	577-582	De 3e Hoef
492	De Kamp	578	Mie Krijnenkamp
500-507	De 12e Hoef	583-598	De 2e Hoef; Tiebosch Hoef; Spel- lemakershoef; de Fladeracque;
503/504	Prinsekampke; Prinskenland; Prinsjes Zes Morgen		Fladerackens Heijmshoeve
508-516	De 11e Hoef	599-604	De 1e Hoef
509	De Verlaten Zestien Hont	600-601	De Kwade Kamp
510	Den Drossaerdskamp	604	De Boterweg
517-526	De 10e Hoef		

Het thans afgedrukte kaartblad -het vierde blad van Sectie B- heeft betrekking op het gebied genaamd de Rosmalense Hoeve (L. van der Aa, namens de werkgroep veldnamen).

Foto-archief 2

Jan v.d. Boom en Wilhelmina van Druenen

Henk de Werd

In de serie *Fotoarchief* deze keer een verhaal bij bijgaande schitterende afbeelding, die een herinnering is aan het huwelijk dat op 4 augustus 1936 in het Rosmalense Hintham werd gesloten tussen Johan Pieter Marie van den Boom en Wilhelmina van Druenen. Wilhelmina van Druenen, geboren te Hintham op 1-6-1897 en veel te jong overleden te Hintham op 16-8-1954, was een dochter van de grote Lambertus van Druenen, directeur van het gelijknamige bouwbedrijf en groot promotor en tevens eerste kerkmeester van de in 1910 gestichte Annaparochie. Een magnifiek glas-in-lood-raam in de Annakerk te Hintham herinnert ons nog steeds aan deze markante man.

4 augustus 1936: Huwelijk van Jan van den Boom en Wilhelmina van Druenen te Hintham. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Na hun huwelijk woonde het echtpaar van den Boom-van Druenen vele jaren te Hintham in de schaduw van het protestantse kerkje aldaar, dat in de zestiger jaren, wegens verbreding van de weg door Hintham, tegen de grond moest. Een ongelooflijke blunder, stellen we achteraf vast.

Wilhelmina van Druenen bracht in de persoon van Jan van den Boom, geboren te Breda op 22-2-1904 en overleden te Hintham op 13-9-1970, een onderwijzman naar Hintham die begenadigd was met vele talenten, die hij, gelukkig, niet verstopte. Overeenkomstig het evangelie verdiende hij er nog talenten bij ter meerdere eer en glorie van zijn vrouw en drie kinderen (Diny, Jan en Marijke), van Hintham, de Annaparochie en de Jeugdcentrale aldaar.

Jan van den Boom, onderwijzer in hart en nieren, stond maar liefst 43 jaar voor de klas: de Leonardusschool in Den Bosch en de VGLO-school in de Verwersstraat (later uitgegroeid tot Scholengemeenschap Hertog Jan) hebben de grote eer gehad hem in hun midden te mogen hebben. In zijn vrije tijd wijdde hij zich geheel en al aan zijn hobby's: tekenen, schilderen en schrijven. Binnen de familie zijn nog enkele kostbare schilderijen van zijn hand, waaronder een indrukwekkend getekend portret van Maria van Druenen-de Klein, echtgenote van de bovengenoemde Lambertus van Druenen, bewaard gebleven. Voor het gilde te Berlicum schilderde Jan van den Boom op Franse zijde het dundoek *St. Antonius met het varken*. Als plaatselijk correspondent van het toenmalige Huisgezin kon hij zich uitleven in de schrijfkunst. Dezelfde krant publiceerde twee feulletons van hem: "De man die zijn eigen roman schreef" en "De gesloten poort", waarover de krant destijds schreef: "De gesloten poort is een oorspronkelijk Brabantse roman van de Brabantse schrijver Jan van den Boom. Het verhaal is een spannende familieroman, die speelt aan de Brabantse Maaskant. Boer Reuvers van de Peppelhoeve is getrouwd met een stadse vrouw. Hierin ligt de kern van een conflict, dat nog verscherpt wordt doordat de moderne tijd met zijn techniek binnendringt in dit nog zo ongerepte en rustige gebied en zelfs in de Peppelhoeve. Op boeiende wijze beeldt Jan van den Boom, die een nieuwe ster aan het Brabantse schrijversfirmament is, de groei van het conflict uit." Ook in het door hemzelf opgerichte jeugdblad *De Belhamel*, het tijdschrift van de Hinthamse jeugdcentrale, kon hij, als mederedacteur, zijn schrijversei kwijt. Jan van den Boom schreef voor Hintham twee revues.

In 1955 vierde de toenmalige Hinthamse pastoor De Leijer zijn zilveren priesterfeest. Jan van den Boom werd gevraagd daarvoor een revue te schrijven, waarin een groot aantal Hinthamse mensen meespeelde. *Hadde dè gedocht* werd een ongekend succes.

Hadde dè gedocht?

Hadde dè gedocht, dat zo iets kon bestaan?

Hadde dè gedocht, dat Hintham kwam

[vooraan?

Nu wij maar weten waarvoor dit alles is

Doet eenieder mee dat is zo zeker en wel

[zo gewis.

Hadde dè gedocht, waar is dat allemaal

Dat is voor onze Pastoor. [voor?

Dat God hem moge geven

En schenken een lang leven

Dat is de wens van *Hadde dè gedocht?*

Hadde dè gedocht? gaf pret en ook plezier

Hadde dè gedocht? gaf U ook wat vertier.

Als het U gaf wat opgewekte moed

Zijn wij reeds tevreden en brengen wij U

[deez' groet.

Laat er dus klinken in deez' mooie zaal

Het zingen van ons allemaal

Als wij hier voor U speelden

En 't spel U niet verveelde

Zing dan mee met *Hadde dè gedocht?*

Het Huisgezin schreef naar aanleiding van dit spektakel, dat overigens werd opgevoerd in een door Jan Heijmans gratis beschikbaar gestelde loods: "Eens te meer is gebleken, dat de parochie Hintham een grote behoefte heeft aan een gebouw waarin ruimte is om een bijeenkomst te organiseren. Voor het opvoeren van de revue, door de heer J. v.d. Boom geschreven, had de firma Heijmans een van zijn geweldige loodsen ter beschikking gesteld. De feestelijk gepavooiseerde zaal maakte een buitengewone indruk. Reeds dagen en weken was er door de spelers gerepeteerd. Het moest, zei men, iets bijzonders worden, wat de heer J.P. v.d. Boom had weten tot stand te brengen. En ofschoon de verwachting van de vele genodigden op de eerste avond en de vijfhonderd bezoekers wel hoog gespannen waren, werd alles nog verre overtroffen. De schrijver heeft het gepresteerd een revue niet alleen samen te stellen, maar ook te doen uitvoeren, die alle kritiek glansrijk kan doorstaan. (...) Hij had de ene helft van de parochie aan de ene kant van het doek verzameld, terwijl de andere helft als toeschouwer de verrichtingen bijwoonde. (...) We zijn er vast van overtuigd dat over deze opvoering nog lang zal worden gesproken. Een mooier sluitstuk was niet denkbaar." In *De St.-Jansklokken* kon men lezen: "Heus, dat de Hinthamse revue zo leuk en aardig zou zijn, hadden we niet *gedocht*. Want niet alleen gingen ons de lotgevallen van pastoor N. de Leijer voorbij, maar tevens kregen we te zien wat de Jeugd-Centrale Hintham zoal in de korte spanne tijds dat ze bestaat heeft gepresteerd en momenteel voor de Hinthamse gemeenschap betekent. *Hadde dè gedocht?* werd geschreven door de heer J. v.d. Boom, en... knap geschreven." Hoogtepunten waren de sketches *Ik ben de pastoor* en *Het Turks ballet*. Dit laatste herinnerde aan het bezoek van pastoor De Leijer aan Turkije, waar de firma Heijmans diverse grote werken had aangenomen. In 1960 bestonden Annakerk en -parochie vijftig jaar. Met de beste herinneringen aan 1955 nog in het hoofd, werd aan Jan van den Boom andermaal gevraagd een revue te schrijven. *Ut ken nou leije* vloeide uit zijn pen en ook het resultaat bleek een schot in de roos.

Ut ken nou leije dit feest te vieren,
en deze dag te gaan zwaaien en zwieren.
Hintham is jong, nog pas vijftig jaren,
Als we zo blijven zullen we honderd halen.
Parochianen - doet allen mede!
Wij doen ons best en U bent tevreden!

Laat ons nu zingen, de Brammetjes springen
Ut ken nou leije - Den buut is binnen.
Ut ken nou leije klinkt langs de straten,
wie geen plezier heeft, loopt in de gaten.
Want vijftig jaren is jubileren.
Zingt daarom mee, 't is toch te proberen.

Met de uitvoering van o.a. *De goede moordenaar, alias de stoomtram* en *De inbrekers in de pastorie* wist Jan de handen op elkaar te krijgen. Hij liet in die goede oude tram door Hintham kapelaan Bots uit Asten opdraven. Deze geestelijke had reeds vóór pastoor van Thiel een poging aangewend in Hintham een kerk te bouwen, hetgeen hem in het nog geen 75 gezinnen tellende Hintham van toen niet lukte. Hij schrijft (B=kapelaan Bots; R=reiziger in de tram; C=conducteur):

K Ik meende het zeker te hebben in Hintham pastoor te worden. Ik was al benoemd.

R Hoe ken dè?

K Tja, Van Druenen en Van Beek, de kerkmeesters, hadden mij reeds benoemd, maar Monseigneur zei: "Ik ben zelf wel in staat een gewone kapelaan op een dorp te benoemen als pastoor. Wat denken ze daar in Hintham wel!"

C Most Uwes wijd geweest zijn?

B Asten!

C Van wie bent Uwes er dan eenen? Maar troost U eerwaarde. U bent de enigste nie; en toch skènt er hier in Hintham un p'rochie te komme."

B Ja, zeker. Monseigneur zegt, dat de Hinthammers niet meer in Rosmalen naar de kerk gaan. Nou gaan ze naar Den Bosch naar de kerk en daar horen ze veel te veel wat voor hen niet geschikt is, meent Monseigneur."

De tram begint te schudden

R Ho 's, ho 's, wè is er nouw aan de hand?

C O, 't is niks. 't Kreng zit wir 's unne keer naast de rils. Uitstappen. Helpen jullie 's een handje mee duwen. Ut vrouwvolk ken blijve zitten... en d'n eerwaarde ook." Wanneer de tram dan weer op de rails staat roept de conducteur nog:

C Karren maar. We stoppen bij de Fuik en vatten daar 'n neutje.

De St.-Jansklokken was vol lof over de drumband, "die een perfecte indruk maakte, perfect niet alleen wat bazuingschal en tromgeroffel betreft, maar ook perfect wat show, optreden en uitmonstering aangaat." Veel lof was er voor de auteur, "J. v.d. Boom, die -we wisten het al- een geestig schrijver is en met een 'ik zie, ik zie, wat jij niet ziet' de dingen rond ons beziet."

Jan van den Boom, die lid van was van het Oranje-Comité Hintham en vice-voorzitter van de Bossche Volksuniversiteit, was ook de oprichter van de Hinthamse wandelclub DES (Door Eendracht Sterk) waarvan onze huidige wethouder Rini van Grunsven nog actief lid is geweest. Ongetwijfeld heeft hij hier het wandelen door ons dorp geleerd! Het behoeft geen betoog, dat de Hinthammer Jan van den Boom, echtgenoot van Wilhelmina van Druenen, voor zijn talrijke verdiensten werd onderscheiden. Voor zijn werk als verzetsstrijder tijdens de Tweede Wereldoorlog ontving hij het verzetskruis en de Jeroen-Boschpenning. Burgemeester Molenaar mocht hem, namens de paus, in aanwezigheid o.a. van pastoor Jan de Nijs van de Annaparochie in Hintham, in maart 1969 verblijden met de onderscheiding *Pro Ecclesia et Pontifice*. "Zaterdag kreeg de heer J.P.M. van den Boom, wonende aan de Jan van Delftstraat 27 te Hintham, de pauselijke onderscheiding *Pro Ecclesia et Pontifice* (...). 's Middags waren te zijnen huize aanwezig pastoor J. de Nijs van de parochie St. Anna, de heer J. Luers van het kerkbestuur, burgemeester J.C. Molenaar, de heer J. Brok, directeur van de LEAO-school, alsmede familieleden. Pastoor De Nijs schetste de vele verdiensten van de heer Van den Boom voor het katholieke onderwijs en voor de parochie, o.a. door diens werk voor de jeugdcentrale en

Maart 1969: Jan van den Boom ontvangt de onderscheiding *Pro Ecclesia et Pontifice*. We zien op deze foto v.l.n.r.: Jan v.d. Boom, pastoor de Nijs uit Hintham en burgemeester Molenaar van Rosmalen. Coll. Henk de Werd.

de revues, die hij bij verschillende gelegenheden heeft geschreven en geregisseerd. Spreker trof daarbij een vergelijking met de man uit de Bijbel, die vijf talenten had ontvangen en er zelf nog vijf bijverdiende. Tot slot verzocht de pastoor aan dochter Diny haar vader de onderscheiding op te spelden. In zijn dankwoord, waarin hij ook pastoor De Leijer z.g. betrok, zei de heer Van den Boom niet méér te hebben gedaan, dan hetgeen hij zich tot plicht rekende: 'Ik vind het leven mooi en ik houd van mensen.' Gelukwensen waren er o.a. ingekomen van Mgr. Bluijssen, alsmede van de heer Schelfhout, inspecteur van het nijverheidsonderwijs."

Jan Pieter Marie van den Boom overleed te Hintham op 13 september 1970, nog maar 66 jaar oud. "Wij kenden hem als een stoere en sterke man, een noeste werker, begaafd met een grote kundigheid en veelzijdigheid. Ook na het droevig verlies van zijn vrouw bleef hij de toegewijde goede vader voor zijn gezin, waar hij terecht trots op mocht zijn. (...) En wat danken we niet aan hem voor het welslagen van feestelijkheden in de parochiegemeenschap. Waarlijk, een man uit het volle leven, altijd klaar staande voor de zeer velen die hem nodig hadden. Durvend, doortastend en vol frisse ideeën. (...) Nu echter staan wij woordeloos en sprakeloos. Als bij een boom, die te vroeg geveld werd", lees ik op zijn bidprentje. Het begrafenisboek van de Annakerk uit Hintham, bijgehouden tot 1961, vermeldt in 1954: "Wilhelmina van Druenen, echtgenote van Johannes van den Boom. Gebo-

ren te Hintham 1-6-1897; overleden te Hintham 16-8-1954; begraven te Hintham 18-8-1954. Voorzien van de laatste H.H. Sacramenten. Begraven 2B, 9½ uur. Graf

Ter gedachtenis aan

**JOHAN PIETER MARIE
VAN DEN BOOM**
Begiftigd met het erekruis
Pro Ecclesia et Pontifice

weduwnaar van
Wilhelmina van Druenen

Geboren te Breda op 22 febr. 1904
en overleden, voorzien van de H. Sa-
cramenten der Zieken, op 13 sept.
1970.

Hij was de man met de vele talenten,
welke hij niet in de grond begraf,
maar er mee werkte en zwoegde en
ze verdubbelde tot heil van alles en
allen, die onder zijn zorgen waren
gesteld. Wij kenden hem als een
stoere en sterke man, een noeste
werker, begaafd met een grote kun-
digheid en veelzijdigheid.

Ook na het droefig verlies van zijn
vrouw bleef hij de toegewijde goede
vader voor zijn gezin, waar hij te-
recht trots op mocht zijn. Voor het
onderwijs gaf hij meer dan 40 jaren
de beste krachten van zijn leven. En
wat danken we niet aan hem voor

het welslagen van feestelijkheden in
de parochiegemeenschap. Waarlijk,
een man uit het volle leven, altijd
klaar staande voor de zeer velen die
hem nodig hadden. Durvend, door-
tastend en vol frisse ideeën.
Door wereldlijke en kerkelijke over-
heid geëerd, bestond zijn groot ge-
luk vooral hierin dat hij zoveel had
mogen doen en nog zoveel zou kun-
nen gaan doen, want ondanks zijn
66 jaren was er nog volop jeugd en
werklust in hem aanwezig.

Nu echter staan wij woerdeloos en
sprakeloos. Als bij een sterke boom,
die te vroeg geveld werd. Door de
droefheid en de tranen heen, straalt
de herinnering aan dit mooie leven.
Een troost, een bemoediging, een eer
voor zijn kinderen en familie. Moge
hij die in zijn groot geloof steeds
God in zijn werk wist te ontmoeten,
van Hem de volëinding van zijn le-
ven ontvangen met de welkomst-
groet: „Komt gij trouwe dienst-
knecht, in veel zijt gij getrouw ge-
weest, over oneindig veel zal ik U
aanstellen”.

Rust in vrede

Gedachtenisprentjes van Jan en Wilhelmina van den Boom-van Druenen. Collectie Henk de Werd.

dubbeldiep f 220,-; 10 jaar grafrechten + onderh. houten kruis f 15,-; f 235,-.
Offer f 21,02; open schaal f 10,80: f 31,82.

Jan van den Boom en Wilhelmina van Druenen rusten thans op het parochiekerk-
hof van de H. Anna te Hintham-Rosmalen.

Kinderliedjes 14

79 Een aap (Daan Zonderland)

Een aap wou naar de koning gaan
Voor een nieuwjaarsbezoek.
Maar 't arme dier had geen hemd,
Hij had niet eens een broek.

Toen nam die aap teneinde raad
Een grote envelop.
Daar maakte hij zes gaten in
Voor poten, staart en kop.

Toen kroop hij in zijn vreemde jas
En gaf zijn vrouw een kus.
Die schreef met potlood het adres
En deed hem op de bus.

80 Zo'n guit (Anna Sutorius)

"Ei, Janneke," zei Liesje,
"Ei, kleine Janneman,
Vertel er 's, waarom heb jij
Je beste pakje aan?"

"Wel, Lieske, zei toen Jantje,
"Waarom dat is gebeurd?
Ik heb... hoor zachtjes aan je oor...
Mijn daagse broek... gescheurd."

81 Gijs (S. Abramsz)

Heb je wel gehoord van de holle bolle
Waar de schrokkelijke Gijs op zat? [wagen,
Die kon schrokken
Grote brokken:
Een koe en een kalf,
Een heel paard half,
Een os en een stier,
Zeven tonnen bier,
Een schip vol rapen,
Een kerk vol schapen,
En nog kon Gijs van de honger niet slapen

82 Een giraf (Daan Zonderland)

Een giraf
Liep op een draf
De helling van
Een heuvel af.
Toen het dier
Beneden kwam,
At hij vlug zijn boterham,
Knapte zich
Een beetje op
En klom weer naar
De heuveltop

83 Wat ik zag (Fr. Esser)

Bij mijn buurman Van den Buiten
keek ik gisteren door de ruiten:
Pauw en Pietje pelden nootjes,
Ben en Barend bakten broodjes.
Kleine Mies en Janneman
dronken uit de koffiekkan.
Tine snoepte van een taartje,
Stef trok poesje aan haar staartje.
't Hondje Hek lag op zijn rug
kwaad te happen naar een mug.

84 De schoorsteenveger (P.van Renssen)

Schoorsteenveger, zwarte man,
Wat heb jij een vuil pakje an!

Je moeder moet het wassen,
Je zuster moet het bleken,

Je vrouw die moet het strijken,
Je mag er zelf naar kijken,

En als het klaar is, trek je 't an,
Dan ben je weer een witte man.

85 Het stoute haasje (R. Cramer)

't Hazekind was ondeugend geweest!
Had eerst tantes kopje gebroken.
En daarna, toen ze hem een standje gaf,
Verbeeld je, zijn tong uitgestoken!

Natuurlijk was tante verschrikkelijk kwaad,
Ze gaf hem een pak voor zijn broekje.
En zette 't ondeugend hazekind
Een poosje tot straf in een hoekje.

Daar stond hij dus, ja, en nu had hij berouw
En huilde hij tranen met tuiten!
Hij veegde zijn neus met zijn oren af.
Omdat hij niets vond om te snuiten.

86 Een oud rijmpje

Jan Kiekel en Jan Kakel
Die gingen samen uit,
Jan Kiekel viel in 't water,
Jan Kakel haalde 'm eruit.
Toen kwam Jan Smal
Die lei hem op de wal.
Toen kwam Jan Braat
Die lei hem op straat.
Toen kwam Jan Hempel
Die lei hem op de drempel.
Toen kwam Jan de Boer
Die lei hen op de vloer.
Eind'lijk kwam Jan Vet
Die lei hem in zijn bed.

87 Zaterdag

Zaterdag, ja, 't is me wat!
Moet de kleine Sim in 't bad.
Moeder zet de ketel op,
Maakt een grote teil met sop,
Maar van Sim ziet zij geen spoor!
't Slimme jong ging ervandoor!

Moeder aap gaat op een draf
Dadelijk op Simpie af.
Kijk, hij zit op zijn gemak
Op het nokje van het dak.
Vlug een sprong en eer hij 't weet,
Heeft ze stoute Simpie beet.

Hoe hij schreeuwt en hoe hij gilt,
Sim wordt in de teil getild.
Moeder heeft een harde hand.
Kleine Sim schreeuwt moord en brand.
Boos zegt moeder: "Hou je snoet,
Want je ziet zo zwart als roet."

88 Klein Jantje (Jonkmans)

Klein Jantje zat te pruilen
Het ventje had verdriet:

Arm Jantje kreeg vanmorgen
Zijn lekker eitje niet.

Geen kipje had geroepen:
Tok-tok, tok-tok, tok-tok.
Nu was er voor ons Jantje
Geen ei in 't kippenhok.

Wat heeft die kleine dreumes
Toen, een, twee, drie gedaan?
Hij is met grote stappen
Naar 't haantje toe gegaan.

"Zeg", hoorde ik hem vragen,
"Zeg, geeft de kip geen ei?
Och haantje, aardig haantje,
Leg jij 't dan voor mij?"

Boek van Verdiensten 2: Thijs v.d. Griendt

Henk de Werd

Werd Dien van Muilekom in november 1978 als eerste ereburger ingeschreven in het Rosmalense Boek van Verdiensten, dat sinds 31 december 1995 in het archief van onze Heemkundekring bewaard wordt, enkele weken later, in december 1978, werd reeds de tweede Rosmalenaar met deze eretitel onderscheiden. Het betrof Thijs v.d. Griendt, kunstkenner en docent aan de RK Lycea te Den Bosch en de Bisschoppelijke Kweekschool aldaar. Op de Kweekschool heb ik de eer gehad les te mogen hebben over kunst en alles wat daarmee samenhangt van Thijs van de Griendt. Ik bewaar daar de beste herinneringen aan. "Zijn verdiensten voor de gemeente Rosmalen bestonden onder meer uit

De fraaie houten omslag van Het Boek van Verdiensten. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

belangeloze adviezen bij kunstaankopen, straatnaamgeving en bij opsporing en inventarisatie van panden in de gemeente die op de lijst beschermde monumenten zouden kunnen komen. Tien jaar geleden organiseerde de heer Van de Griendt een expositie van beeldhouw- en schilderwerk van Rosmalense kunstenaars. Van 1967 tot 1978 was hij ook lid van de commissie voor onderwijsaangelegenheden. De voordrachtscommissie meent dat de verdiensten van de heer Van de Griendt op cultureel gebied voor de gehele provincie Noord-Brabant gelden. In zijn functie

*"Mijn vadertje, Hij was rechtvaardigheid,
Hij had de goede liefde tot de still'en
ware dingen."*

(Marnix Gijsen)

+

Ter gedachtenis aan

THIJS VAN DE GRIENDT

Bijna 50 jaar was hij getrouwd met
Willemien van der Velden

Hij werd geboren te 's-Hertogenbosch-Orthen op 29 november 1900 en voorzien van de H. Sacramenten der Zieken, overleed hij in het ziekenhuis "Courtwater" te Rosmalen op 9 augustus 1986.

Begiftigd met de Pauselijke Ere-Medaile
"Bene Merenti"

Oud-Directeur van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant.

Oud-Leraar aan de R.K.-Lycea en de Kweekschool te 's-Hertogenbosch.

Vanuit zijn rotsvast geloof heeft hij geleefd, gewerkt en genoten van al hetgeen hij in Gods schepping zag. In groot enthousiasme en blijheid over zoveel schoonheid wist hij door de gave van het woord zijn kennis en bezieling ook aan anderen over te brengen in zijn voordrachten, lessen, artikelen en lezingen over literatuur en kunst. Met zijn edel, rechtschapen en warm karakter was hij voor velen een gewaardeerd leraar en wijs raadsman. Geen moeite was hem ooit te veel.

In zijn lang en harmonieus huwelijk met Willemien was hij haar liefdevolle, sterke man, voor Margareet en Frans een ware vader en voor zijn kleinkinderen een troost- opa, die zo zijn vertellen en tekenen kon.

Tijdens de laatste jaren van zijn leven toen wij hem niet meer konden verstaan, lezen wij, die hem bezochten en zij, die hem verzorgden, zijn liefde en dankbaarheid in zijn ogen, in de uitdrukking van zijn gezicht.

We leggen hem, deze Brabander in hart en nieren, vechter voor dat land nu te ruste in zijn geliefde Brabantse grond.

Een nieuw leven, daarvan was hij overtuigd, zal voor hem beginnen.

God, geef hem zijn welverdiende rust.

Bidprentje en foto van Thijs v.d. Griendt. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

van directeur van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen tussen 1948 en 1955 heeft hij immers veel voor de kunst en de kunstenaars (speciaal de Brabantse) gedaan. De heer Van de Griendt was ook actief betrokken bij het uitgeven van verschillende boeken en tijdschriften over Noord-Brabant. De 78-jarige Rosmalenaar is de tweede inwoner van die gemeente, die in het Boek van Verdiensten staat ingeschreven", aldus het Brabants Dagblad van 4 december 1978. Thijs v.d. Griendt werd geboren te Den Bosch-Orthen op 29 november 1900 en hij overleed in het ziekenhuis Coudewater te Rosmalen op 9 augustus 1986. Hij werd naast het ereburgerschap van Rosmalen onderscheiden met de Pauselijke Ere-Medaile *Bene Merenti*.

Voor u gehoord 9

Harry Coppens

- Twi vriendinnen gaon mee d'r manne naor 'n feesje. De een zie dè de mins van heur vriendin zit te sjanse mee 'n jong mèdje. "Kèk nouw", zi ze, "ziede dè ullieje Lee dè jong mèdje aon 't versiere is." "Onze Lee," zi d'r vriendin, "dè's 'n lekkere. Diej hé nog ginins hooij vur z'n èige gèit."

- Ik fein 't gin paas geeve es de aauw lui mee mekaar staon te ruzieje, waor de keinder bè zen. Es wij woorde hebbe sture we de keinder altèd naor baote. "Gin wonder desse zo'n goeij kleur hebbe," zin 't wèfke haoteluk.

- "Er gu alleen mar jong vollek naor de hel," zin Jonnus, "want er stu geskreve detter geweën en geknars van de taand zal zen."

- De neij meid waar zo'n semmeltrien. Heur mevrouw vroeg of ze nouw niks vlug kon doen. "Och, jawel," zin ze, "muujg worre doe'k hil gaauw."

- In d'n oorlog wierd'r veul gesmokkeld. "Ik hèn in diejen oorlog volop kees gesmokkeld." zin Jaon. "Hoe dinde gè dè dan?" vroeg Ine. "Gewoon in m'n onderboks", zin Jaon. "Oh," zin Ine, "dè waar dan gin kees ut 't vuisje, mar kees ut 't kruisje."

- De botterhal waar vruuger vlak bè de C&A en ge moest meej wè trepkes umblig. D'n Donie kwaam ut 'n café en krieg hooge nood, liep de trepkes af en liet z'n traone dan de vrije loop. Mar net kwaam er 'ne agent aon. D'n Donie liet ekspres 'ne cent valle. De agent zin: "Wè doede daor beneje? Ge het daor niks te zuuke." "Ik hèn hier net 'ne riksdoulder laote valle." zinniej. "Makt degge hier wegkomt", zin de agent. D'n Donie gu weg en essiej bove is zietiej dè dieje agent naor beneje gu. En dan heurtiej hum zegge: Potverdomme. D'n Donie kan niej naolaote te vraoge: "Oh, hedde'm al gevonde?"

- Twi bouwvakkers raake meej mekaar aon de praot in de schafttèd. "Ik gò skeye", zi d'n inne. "Wè? Gè ok al?" zi d'n andere. "Kokt ze niej goewd of zo?" "Och nee, dè kan ik niej zegge. Ze kokt niej slecht, toch niej." "Is ze veul op rak, zo'n echte retskont?" "Nee, ze is er altèd es ze er mot zen." "Heeze miskien 'n gat in d'r haand?" "Nee, dè toch ok niej. Ze heeget huishaauwe goewd in de haand en gooit 't geld niej over d'n balk." "Is ze soms niej goewd in bed?" Eefkes is 't dan stil en dan zittiej: "Och, wè za'k zegge. D'n inne zi van wel en d'n andere van niej."

- Kriesje leupt dur 't durrep en kumt de pastoor teege diej leupt te breviere. Kriesje groet, mar de pastoor du net of iej 't niej heurt. Kriesje dreit um en leupt achter 'm aon. Essiej 'm verbè is, blef iej staon, dreit z'n èige um en ruupt: "Hee, Pestoor, wè zinde gè nouw?" "Ikke? Ik zin niks." "Oh," zin Kriesje, "dan hèn 'k 't toch goewd geheurd."

- De mulder sukkelde meej z'n gebit. Van de tandarts naor de specialist in Nijmegen. Volges hum zò 't 'n langdurig karwei worre. Wel zo'n jaor of anderhalf. "Anderhalf jaor vur zo'n stukske gebit? Bè ons in Rosmolle maake ze in 9 maond 'nen ollinge neye."

- De kuster makt nao 't eete 'n wandeling dur de Durrepstraot, waor nog veul minse baote zitte. De pestoor laot er inne krake dè z'ne toog bekant scheurt. "Mar pestoor," zi de kuster, "wè moete de minse wel denke?" "Och," zin de pestoor, "diej moete denke dè gè 't gedaon het."

- Op de mert liep ik Tinusse teege 't lijf. Ik zin teege hum: "Ok op oew vurdeel ut?" "Och, nee," zinniej, ik heb 'n hil goeijekoop huishaauwe." "Hoezo?" vroeg ik. "Nou," zinniej, "es wij 's merreges opstaon en we kèkke mekaar 's goewd aon, dan hen we al geëete en gedronke."

Achternamen te Rosmalen bij de volkstelling in 1947

Theo van Herwijnen

Met dank aan de auteur en aan de redactie van Kring-Nieuws voor de toestemming tot overname van dit artikel uit Kring-Nieuws 22-6 (1996), pag.19.

In eerdere afleveringen van het Kring-Nieuws publiceerde ondergetekende artikelen over achternamen in respectievelijk 's-Hertogenbosch, Empel en Engelen²⁸. Sinds 1 januari 1996 vormt Rosmalen met de oude gemeente 's-Hertogenbosch de nieuwe gemeente 's-Hertogenbosch. Het leek me daarom aardig om nu eens aandacht te besteden aan de achternamen die de inwoners van Rosmalen hadden in 1947. Het zou te ver voeren om alle namen te vermelden. Daarom beperk ik me tot de namen met 30 of meer dragers. In onderstaande tabel worden achtereenvolgens vermeld: achternaam, aantal naamdragers in Rosmalen en aantal naamdragers in 's-Hertogenbosch. De aantallen naamdragers van Rosmalen en 's-Hertogenbosch zijn niet zonder meer met elkaar te vergelijken: Rosmalen telde op 31 mei 1947 7171 inwoners, terwijl 's-Hertogenbosch toen 53.941 inwoners had.

---

²⁸ 'Bossche achternamen', in: *Kring-Nieuws* 19-4 (1993), pag. 6-7; 'Achternamen te Empel bij de volkstelling in 1947', in : *Kring-Nieuws* 21-4 (1995), pag. 11; 'Achternamen te Engelen bij de volkstelling in 1947, *Kring-Nieuws* 21-5 (1995), pag. 6.

	Achternaam	Ros- malen	's-Herto- genbosch		Achternaam	Ros- malen	's-Herto- genbosch
1	Heymans	172	74	29	Hoedemakers	51	59
2	v.d. Donk	100	73		Verhallen	51	28
	Voets	100	110	31	Hanegraaf	49	50
4	v.d. Heyden	99	334	32	v. Schijndel	48	82
5	v. Nuland	80	21		Vorstenbosch	48	65
	v.d. Doelen	80	14		de Wit	48	60
7	v. Lokven	78	19	35	v.d. Broek	46	219
8	v. Crey	75	10	36	Spierings	45	128
9	Vos	74	180	37	v. Herpen	44	45
10	Coppens	73	36		Schippers	44	67
	v. Pinxteren	73	41	39	Verhagen	43	123
12	v.d. Berg	72	120	40	v.d. Plas	42	10
13	v.d. Ven	67	271	41	Westerlaken	41	60
14	v. Nistelrooy	66	29	42	v.d. Heuvel	40	373
15	Kerkhof	65	50	43	v.d. Leest	39	41
	Swanenberg	65	23	44	v. Gerven	38	27
17	Dielissen	62	17		Teulings	38	47
	Verstappen	62	40	46	v.d. Velden	37	76
19	Maas	61	172	47	v. Berne	36	15
	v. Rosmalen	61	92	48	v.d. Akker	35	60
21	v.d. Burgt	60	66		v. Liempt	35	129
	Korsten	60	4	50	Kappen	34	9
23	v. Osch	59	95	51	v. Santvoort	33	41
	Pennings	59	162	52	Jansen	32	270
25	v. Hoof	57	37	53	v. Roosmalen	30	64
26	v. Uden	56	92		v. Rooy	30	190
	v. Venrooy	56	23		Timmermans	30	159
28	Gloudemans	52	116				

Er vallen een paar zaken op in deze tabel. Allereerst is dat de nogal hoge frequentie van de achternaam Van Rosmalen: 61 naamdragers. Het lijkt op het eerste gezicht niet erg logisch dat er zoveel mensen met die naam in Rosmalen wonen. In vroeger tijden kreeg immers iemand de naam Van Rosmalen, als hij zich vanuit Rosmalen elders vestigde. De hoge frequentie is te verklaren door aan te nemen dat personen die al de achternaam van Rosmalen droegen, vanuit een andere plaats zijn teruggekeerd naar de plaats van oorsprong.

Verder valt op, dat bij een aantal namen het aantal naamdragers in Rosmalen (veel) hoger is dan in 's-Hertogenbosch, ondanks het kleinere aantal inwoners. Dat zou op echte Rosmalense namen kunnen wijzen. Om dat vast te stellen, ben ik

voor deze namen eens nagegaan, of binnen de provincie Noord-Brabant Rosmalen het hoogste aantal naamdragers had in 1947. Dat bleek voor 11 namen het geval te zijn, nl. voor (in alfabetische volgorde): v. Berne, v. Crey, Dielissen, v.d. Doelen, Heymans, Kappen, v. Lokven, v. Nistelrooy, v. Pinxteren, Swanenberg en Verhalen. Van enkele van deze families is mij de plaats van herkomst bekend. De families Van der Doelen en Heymans wonen al zeker sinds de 17de eeuw in Rosmalen. Deze kunnen we dus echte Rosmalense families noemen. De families Van Crey en Swanenberg daarentegen hebben zich in de loop van de 17/18e eeuw vanuit respectievelijk Geffen en Berlicum in Rosmalen gevestigd.

Over koei en kalver

Cor Swanenberg

In het vorige nummer van Rosmalla heb ik heel summier de alombekende Rosmollese dialectkenner en -schrijver Cor Swanenberg aan U voorgesteld. Ook op Radio Brabant hebben we hem wekelijks kunnen beluisteren als Dree de kapper, waarin kappersverhalen uit de regio de revue passeerden. De laatste tijd laat hij ook van zich horen op ROS-Kabelkrant. De bron waaruit geput wordt, vindt U in zijn boekje Brabantse Blomme. "t Buukske is", zoals Cor zelf zegt, "n bundelke dichjes over bluumkes uit Brabants aauwen boerenhof." De omslag en illustraties zijn van zijn vrouw, de niet minder bekende Nelleke de Laat. En zoals we al menig jaar gewend zijn, laat zijn Brabantse Spreukenkalender ons ook dit jaar niet in de steek (H.Coppens).

Om 't vrouwelijk rund qua dialectuitspraak meteen bij de horens te vatten kan men het beste terecht in het *Woordenboek van de Brabantse dialecten*²⁹. Koej schijnt de meest voorkomende uitspraakvariant te zijn, maar ook koejje en kuuj komen voor. Elemans maakt melding van het feit dat men in het zanddorp Herven (bij Oss) kôw zegt, terwijl de naburige Huisselingse boer over de koe spreekt. De Bont geeft als uitspraak ku.u voor Kempenland, meer in het bijzonder Oerle, en vermeldt het verkleinwoord *koeike*. Om iemands aandacht te trekken zegt men wel schertsenderwijze "n koew in de locht!", zo schrijft hij. Hij geeft de allitererende zegswijze "al leupen de koei in de koole" (al is er nog zo'n haast bij) en besluit met "die raecht um 'n koew die geeft er een toe" (procederen kost geld). Elemans haalt de oude boerenwijsheid boven: "woor en zwaluuw wônt chö gén koe kepô't." Bovendien komen we bij hem de vergelijkingen "geeven ès en vorse koe"

---

²⁹ En wel onder 'Rundvee' (aflevering 3, pag. 325 e.v.).

en "spellen (diarree hebben) èz en spörrie-koe tegen".

De koe is wellicht het boerderijdier dat het meest bloemrijk gebruikt wordt in de metaforiek van onze streektalen. Het was waarschijnlijk ook het belangrijkste dier voor onze agrarische voorvaders. Bekende zegswijzen uit deze regio zijn: "de diej he' al veul koei op d're kop gezien" (zij heeft al vaak [in de vrije natuur] de liefde bedreven); "ze kiejk ès 'n koew diej kalve moes" (ze was onaangenaam verrast), "ze hitter verstand van ès 'n koew van veugelkes vange" (ze heeft er geen enkel verstand van). "D'r is gin koew me' gemoeid" en "'t gô niej um de vurste koew" betekenen beide dat er niet zoveel op het spel staat. "Ze hëure bij mekare ès romme en koew" zeggen we van onverbreekelijke combinaties. "Hij laacht nog niej al ziet hij 'n koew me' 'n k'sjet ôn" houdt in dat iemand moeilijk aan het lachen te krijgen is en "we zen me' ons koei van 't ijs" betekent dat we de grootste problemen achter de rug menen te hebben. "Hij blef liever onder z'n koei" wordt gebruikt voor iemand die nogal mensenschuw is en "hij velt alt' in de koestront" beduidt dat iemand voor het ongeluk geboren is.

Bij het kaarten kan men de navolgende kreet horen wanneer de troeven vlot vallen: "'t velt, 't velt ès 'n koe die spelt!" Dat het laatste veel indruk maakt, blijkt ook uit "koei kunne wel over 'n zeuvejôrrige heg spelle!" In onze omgeving kent men de volkswijsheid "ès de koei de wèij gezejn hebbe, freete ze ok op d'n dries" (na wat van de wereld gezien te hebben waardeert men de naaste omgeving beter). Een andere wijsheid is: "ès twee koei vèchte, leij 't gras 't miste." Het bekendste dialectspreekwoord is waarschijnlijk "me' mager koei en 'n heel vèt pèrd is hil 't geboer gin donder (bliksem) wèrd" (magere koeien en vette paarden duiden op slecht management binnen het boerenbedrijf). Een sardonische zei-spreuk met het Brabantse roodbonte rund is: "d'r is gin koew me' gemoeid, zin Hardzak en iej hà z'n moeier begrave." "Es aauw koei beze, dan klappe de klaowe" horen we schamper zeggen wanneer personen op leeftijd dartel willen wezen (beze: wild door de wei rennen met opgestoken staart). "De koei leeze van de zommer grovven druk" hoorden wij van Dorothee van de Graaff. Men bedoelt dat het rundvee maar weinig gras te vreten heeft (onderaan is de grassengel *grovver*). "D'n beugel wordt grotter ès de koew" verzuchten we wanneer de kosten het eventuele profijt te boven gaan. "De leste koew maak 't hekke toew" wil zeggen dat men verwacht dat de laatste de deur sluit. In De Brabantse Spreekwoorden van Mandos staan bijna vijf volle pagina's met het trefwoord koe. Wij kozen daaruit: "réégen op den urste Pozdach chift de koej gebrôdje gras", "mulders dochters en braauwers koei zen zelden goei" en "dur is gin één koei of ze lekt nog us gère" (ook oude personen genieten nog graag).

Het kalf krijgt bij Mandos een vijftentwintigtal woordverbindingen op zijn naam, waaronder: "'n kalf kan tegen 'n koei nie stoten" (een mindere kan van een meerdere niet winnen), "de kuuskes waren van de wis gesneje" (bij een feest in Veghel, waar de kuuskes wonen, sprongen de inwoners uit de band) en "'n nuchtere kalf en 'ne zatte mins stoten d'r eigen nie lichelijk." Voor kalf wordt in onze oostelijke

hoek van Brabant veelvuldig *kuuske* gezegd, hoewel ook het Peellandse *muk* bekend is. Kuuske kan binnen de provincie tot grote misverstanden leiden; immers, in West-Brabant (Wouw) is 'n *kuuske* een varkentje, terwijl het *kalfke* daar de roepnaam *kiepke* kan krijgen³⁰. (Bij ons is *kiepke* enkel gebruikelijk voor kuikentje, zoals we al zagen bij haone en henne). "Daor duu 't kalf de hëij in" zeggen we wanneer er iets misgaat en als men erg vroom is kan er schimpend gezegd worden: "daor worre de kalver nog wèl gedôpt." "Wè zedde toch 'ne kuus" is vergelijkbaar met "wè zedde toch 'n lompe koew". Het eerste is wel beduidend vriendelijker en betekent: wat ben je toch een onbezonnen, dartel individu. "De zeegen me' 't kuuske" is een succeswens voor een nieuwe onderneming; "'t kuusken is behaauwen" werd wel gezegd wanneer de baby opboerde en "'t kuusken is t'r" kon men horen wanneer de 'operatie' gelukt was. Als in het dagelijks leven ergens hard aan getrokken moest worden, riep men wel spottend: "trék Tröøj, de koe die kalft!", zo lezen we bij Elemans. Er zijn beslist "nog veul meer aauw koei uit de sloot te haole", maar ons *gras* is op.

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 19

IX: Evacuatie

"Pointen ende artikelen, die wij willen onderhouden hebben van den religieusen van Coudewatere, ter tijt dat sij hem sullen onderhouden binnen der Stadt van Den Bossche". Met deze woorden begint het interessante document van Laurentius Metsius, bisschop van 's-Hertogenbosch vann 1570 tot 1580, waarin ons een kijkje gegund wordt op het wedervaren vooral van de mannelijke religieuzen van Coude-water, die evenals de Zusters door de politiek-religieuze toestanden gedwongen zich veilig meenden te moeten stellen binnen de muren der stad 's-Hertogenbosch. In dit document geeft bisschop Metsius namelijk aan het Coudewaterse Broedersconvent een soort leefregel naar aanleiding van een visitatie, die hij enige tijd daarvoor in 1573 of begin 1574 bij de Broeders gehouden had. Dat we dit document rond deze tijd moeten dateren, blijkt uit een van de laatste alinea's van dit stuk, waar bisschop Metsius bepaalt, dat "Broer Anthonis ende Laurentius, die met den siecken Pater sullen lesen", dit meerdere malen per week moeten doen. Deze zieke Pater of Prior was namelijk niemand anders dan Pater Quirinis van Naeltwijck, wiens overlijden te Den Bosch in het Dodenboek vermeld staat op 24 november 1574. Na diens dood werd genoemde Broeder Anthonis zelf tot Pater aangesteld,

---

³⁰ Zie Jan Stroop, 'Kiepkens en kuuskes', in: *Sprekend een Westbrabander*.

welk ambt hij gedurende zes jaren vervulde. Deze man stierf op 9 februari 1583 in de ouderdom van 63 jaar, waarvan 43 jaar als religieuze.

Wie dit document leest en daarbij niet op de hoogte is van de geschiedenis en de omstandigheden van kloostergemeenschap Coudewater, krijgt sterk de indruk, dat het, althans waar het het mannenconvent van Coudewater betreft, er niet al te best voorstond met de kloostergeest van de Birgittijnen van het klooster Mariënwater. De meeste Paters hadden zich een eigen huissleutel laten maken; zij trachtten een eigen zakgeld te verdienen met *tydelycke* werken, dat zij dan vaak "onnuttelycken verdeden met drincken"; zij brachten hun tijd met bijna niets anders door dan "te hangen op die deure (d.i. de onderdeur) van den woonhuuse om te begapen wie datter passeerde oft om te roepen weerlycke persoenen om te comen drincken." We moeten toegeven dat de opmerkingen in dit bisschoppelijk stuk er niet om liegen en allesbehalve een indruk geven van een goede kloostergeest. Het is dan ook geen wonder, dat verschillende geschiedschrijvers zoals G. v.d. Elsen, W. Hoevenaars en L.J. Rogier, die blijkbaar slechts dit stuk tot hun beschikking hadden, hieruit concludeerden dat het mannenconvent van Coudewater in die jaren geestelijk reeds danig in verval zou zijn geraakt. De persoon van Broeder Claes Gheertsonne, over wie we in het vorige hoofdstuk reeds spraken, zou hiervan dan ook slechts een duidelijke exponent zijn geweest. Toch menen wij dat deze geschiedschrijvers, zo zij zich al niet geheel vergissen, toch in ieder geval veel te ver gaan met hun conclusies, wat hun overigens niet kwalijk te nemen is, omdat zij niet konden beschikken over verdere gegevens omtrent kloostergemeenschap Coudewater. Geen enkel document of verslag immers geeft ooit de volledige werkelijkheid weer, maar hoogstens een min of meer geslaagd spiegelbeeld van de werkelijkheid. Wil men de volle waarheid leren kennen, dan moet men zo'n document of verslag altijd zien tegen de achtergrond van de feitelijke historische situatie, naar aanleiding waarvan dit document of verslag werd opgesteld.

Hoe was dan de feitelijke historische situatie van kloostergemeenschap Coudewater in die jaren? Al was dan de eerste reactie op de beeldenstorm als een rebelse uiting van de nieuwe tijd en van de opkomst van het protestantisme voorbij en al menen we zelfs te mogen zeggen, dat de snelle toepassing van de besluiten van het Concilie van Trente door bisschop Sonnius toen reeds de gewesten van Brabant behouden had voor het katholicisme, dit betekende geenszins, dat daarmee ook de volledige rust was teruggekeerd in Den Bosch en omgeving. De verschillende maatregelen die genomen werden door landvoogdes Margaretha van Parma en door de "ijzeren" hertog Alva, die inmiddels door Philips II naar de Nederlanden was gezonden, waren op zich genomen reeds allerminst in staat om de goede gezindheid van de Brabanders voor zich te winnen. Zo gelastte deze laatste al onmiddellijk na zijn aankomst in Den Bosch in juli 1568, dat het kapittel van de St. Jan binnen 24 uur een verklaring zou afleggen dat alle leden zich aan de bisschoppelijke jurisdictie zouden onderwerpen, de besluiten van het Concilie van Trente zonder enig voorbehoud zouden aanvaarden, de door hem zelf aangebrachte of nog aan te brengen

hervormingen als wettig zouden accepteren en zich voortaan ook door hem zouden laten visiteren. Niets was meer geschikt om de toch al moeizaam verlopende pogingen van bisschop Sonnius het kapittel voor zich te winnen weer geheel teniet te doen. Want ook al legden bedoelde heren bovengenoemde verklaring wel openlijk af op 20 juli 1568, bisschop Metsius zou de gevolgen van deze dwang naderhand nog volop ervaren.

Wat de bevolking van Den Bosch en omgeving echter vooral belastte, was de aankomst van de Duitse troepen onder bevel van de hertog van Holstein in 1572, die volgens een oude Bossche kroniek "met 1500 peerden om Den Bosch liggen en hijzelf daarbinnen met wel anderhalfhondert wagens; het waren allen blooter boeven, die zeer veel quaets deden met rooven, steelen, plunderen op den huysman wel tien mylen in 't ront; sy en lieten niets liggen dan hetgene sy niet aen en kosten." De legering van deze troepen, die pas in 1577 weer werden teruggetrokken na herhaaldelijk aandringen van het stadsbestuur en van de gilden bij Don Jan van Oostenrijk, gaf waarschijnlijk bij Abdis Aleydis Joosten en Prior Qurinis van Naeltwijck van het klooster te Coudewater de doorslag om toch maar uit veiligheidsoverwegingen het klooster te verlaten en een toevlucht te zoeken binnen de stadswallen van 's-Hertogenbosch. De laatste jaren hadden zij toch al voortdurend moeten leven in zorg en angst en in een martelende onzekerheid over de toekomst. De verhalen van de Zusters, die vanuit Den Briel hun toevlucht in Coudewater gezocht hadden, waren daarbij beslist niet in staat geweest om de Broeders en Zusters hieromtrent ook maar enige hoop doen koesteren. Daarom deden de komst en het gedrag van bovengenoemde Duitse troepen bij de Abdis en de Prior tenslotte alle andere ideale overwegingen opzij zetten om alleen nog maar te denken aan het louteren lijfsbehoud van hun kloosterlingen. Zo kwamen zij tot het besluit om toch maar met de Broeders en Zusters bescherming en wat zekerheid te zoeken binnen de muren van Den Bosch. Het was omtrent het feest van de H. Anna, einde juli 1572, dat zij naar de stad trokken, waar de Broeders, veertien in getal, althans voorlopig een onderdak vonden in het Fratershuis, dat toebehoorde aan de Broeders van het Gemene Leven, en de Zusters een groot particulier huis konden betrekken. Het grootste en meest dringende probleem was nu echter het vraagstuk van de voedselvoorziening. Ofschoon welwillend opgenomen binnen de stadsmuren hoefden de Zusters en Broeders hierbij geen steun te verwachten van de steeds meer en meer verpauperende bevolking, tenzij misschien in een incidenteel geval, zoals dat opgetekend staat van Anna Pottyte te Den Bosch, die op 9 maart van datzelfde jaar nog "elcken conventuael van allen cloosteren binnen deser stadt tot Boxtel, Eycken-donck, Coudewater ende St. Annenborgh beset had met een schoon broot van een half oort Stuyvers eens"³¹. Maar dit was dan ook werkelijk een uitzonderingsgeval. Een ondersteuning door de Bossche bevolking was trouwens ook in het geheel niet

---

³¹ Beurzenstichting IV. 484.

noodzakelijk, zolang de verbindingen tussen de stad en het klooster te Coudewater maar niet onmogelijk werden gemaakt door de bezettingstroepen en hun plunderingen zich maar niet uitstrekten tot het klooster. Behalve de meiden en knechten, die in geval van werkelijke moeilijkheden gemakkelijk onderdak zouden kunnen krijgen in de naaste omgeving, waren er immers ook nog enige buitenbroeders te Coudewater achtergebleven om "plunderinghe ende destructie des cloisters" te voorkomen en om er de materiële zaken te blijven behartigen. Zij werden daarbij met raad en daad terzijde gestaan door de econoom van het klooster, Broeder Gherrit Peters van Berlicom, die ook zorgde voor het dagelijkse vervoer van de noodzakelijke levensbehoeften naar de Zusters en Broeders in Den Bosch. Dat de Broeders dit vervoer verzorgden in burgerkleding om niet te veel op te vallen bij de rondzwervende en plunderende soldaten, lijkt ons heel normaal. Dat de achtergebleven bewoners van Coudewater het bovendien als een eer beschouwden om het hun Ordegenoten in Den Bosch toch maar aan niets te laten ontbreken, is eveneens volkomen begrijpelijk. Zo zullen zij er ook voor gezorgd hebben, dat de Zusters en Broeders in ruime mate voorzien werden van het in het eigen klooster gebrouwen bier. En zoals zij te Coudewater gewoon waren het overtollige bier te verkopen aan mensen in de naaste omgeving om op die manier wat neveninkomsten te verwerven, zo zullen de Broeders ook in Den Bosch al spoedig getracht hebben het overtollige bier aan de man te brengen, om op die manier aan wat geld te komen ter betaling van de huishuur en voor tal van andere zaken, die nu eenmaal niet zonder geld te verkrijgen zijn. Van-

Vrouwelijke heilige, derde kwart 15de eeuw.
Afkomstig van klooster Coudewater. Coll.
Rijksmuseum, Amsterdam.

wege de vestiging van het bisschoppelijk seminarie in het Fratershuis waren ook zij immers reeds spoedig gedwongen geweest een particulier huis te betrekken. Maar hier ontstonden de moeilijkheden: de Broeders probeerden uit de voorbijgangers van hun huis mogelijke afnemers van hun overtollig bier te werven, die zij dan uitnodigden om van hun bier te komen drinken. Dit liep echter reeds vrij spoedig uit de hand, zodat hun woonhuis soms meer de indruk wekte van een herberg dan van een klooster, tot ergernis van de omwonenden. Oorzaak hiervan en ook van andere in het bisschoppelijk document vermelde misbruiken was tevens de verveling, die verschillende Broeders parten speelde. Werkzaamheden zoals zij die in de tuin en het klooster te Coudewater gewend waren, waren er in de stad immers niet bij. Meehelpen in de zielzorg te Den Bosch was voor hen hoogstens een utopie, daar de stad zelf een grote overvloed aan priesters bezat en bovendien nog menig gevluichte priester binnen haar muren telde. Zich de gehele dag wijden aan de studie was, behalve dat zoiets voor menigeen reeds een te zware opgave betekende, voor hen bovendien nog een onmogelijkheid, omdat zij geen of althans zeer weinig boeken tot hun beschikking hadden. De meeste boeken hadden zij immers te Coudewater achtergelaten in de hoop en de verwachting, dat deze evacuatie-periode slechts van korte duur zou zijn. Of er tijdens deze evacuatie veel van deze boeken gestolen of misschien op een andere manier verloren zijn geraakt, hebben we niet kunnen achterhalen. Wel weten we, dat de Prior van Coudewater in 1610 een dringend beroep deed op het klooster Mariënboom om boeken voor Coudewater te verkrijgen. Al deze redenen waren er echter eveneens de oorzaak van, dat de Broeders reeds spoedig uit verveling en tevens om aan wat geld te komen bij andere mensen allerlei klusjes gingen opknappen, waardoor het kloosterverband steeds meer op losse schroeven kwam te staan. En tenslotte had het ontbreken van een eigen kapel voor de gezamenlijke geestelijke oefeningen tot gevolg, dat de Broeders ook hiervoor allen hun eigen weg meenden te moeten zoeken, zodat er zelfs wat dat betreft van enige gemeenschappelijkheid al spoedig nauwelijks meer sprake was. Met deze achtergrond voor ogen en dus bijzonder rekening houdend met de omstandigheden waarin de Broeders van Coudewater te Den Bosch verkeerden vanaf juli 1572, moeten wij dan ook het bovenvermelde document van bisschop Metsius beoordelen.

In het kort

Themanummer 's-Hertogenbosch. Het driemaandelijks tijdschrift van het stadsarchief Den Bosch heeft in december 1996 een themanummer uitgebracht over Rosmalen. In dit bijna 50 pagina's tellende nummer staan artikelen van R.J. Wolfs ('Rosmalen in de 19e eeuw'), Aart Vos ('Cra-

ckeel en moetwilligheid." Geweld in Rosmalen') en N.H. Jurgens ('De standerdmolen van Rosmalen gerestaureerd') over Rosmalen. Indien U dit nummer zou willen bestellen, kunt U zich wenden tot het Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Postbus 12345, 5200 GZ 's-Hertogenbosch. Tel. 073-6155295. Het nummer kost (naar onze informatie) f 8,50.

Inhoud

1	<i>Martien Veekens</i> Ridder Jan van Baexen-park
4	<i>Mari van de Ven</i> Bosschenaren zijn geen ras!
6	<i>Henk de Werd</i> Rusmolle van 't joar 1996
8	<i>Henk de Werd</i> Nieuws uit Rosmalen: 1947, 3 (slot)
10	<i>Martien Veekens</i> Jan van Baexen
18	<i>Wim Leenman</i> Het wonderlijke wapen van Rosmalen
20	<i>L. van der Aa</i> Veldnamen sectie B, 4e blad
22	<i>Henk de Werd</i> Foto-archief 2
27	Kinderliedjes 14
29	<i>Henk de Werd</i> Boek van verdiensten 2
31	<i>Harry Coppens</i> Voor U gehoord 9
32	<i>Theo van Herwijnen</i> Achternamen te Rosmalen 1947
34	<i>Cor Swanenberg</i> Over koei en kalver
36	Van klooster tot psychiatrisch ziekenhus 19

Sponsors

De uitgave van *Rosmalla extra* is mede mogelijk door financiële steun van (tenzij anders vermeld zijn alle bedrijven in Rosmalen gevestigd): Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairaclaan 2; Van Grinsven Sanidrôme, Raadhuisstraat 4c; Bouwmans BV, J., Benzinestation, Westeind 2; Van Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6; E.T.I.Bureau Linnenbank BV, Stationstraat 13; Eijkelenburg, Van, Bouwbedrijf, Stationsplein 1; Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5; Gloudemans BV, W., Hintham 117; Heijmans NV, Ver. Bedrijven, Graafsebaan 13; Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68; Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5; Jaropa Holding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, Den Bosch; Lamberront BV Assurantiebedrijf, A., Burg. Woltersstraat 1; Robyto Holding BV, Biestkampweg 2; Mierlo, Advocatenkantoor van, Pioenroosstraat 20; Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10; Pennings Bouwmaatschappij BV, H., Westeind 5; Pennings en Zonen Bouwbedrijf BV, H., Dorpsstraat 4; Piels, Technisch installatiebedrijf, Friezenstraat 7; Rabobank Rosmalen, Raadhuisstraat 1; Schijndel Grondwerken BV, v., Raadhuisstraat 12; Timmers BV Bouwbedrijf, Heikampweg 6; Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c; Verbiesen, Brood- en banketbakker J., Molenstraat 34; Verstappen Handelonderneming BV, Kloosterstraat 5a; Villa Fleurie, De Driesprong; Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloemstraat 4; V.O.F. Gebr. v.d. Plas, Schildersbedrijf, Graafsebaan 5.

Het café van de familie v.d. Kouwenberg aan de Kruisstraat te Rosmalen. Op de bijgaande plattegrond staat aangegeven waar het café staat. Ook staat de lokatie van het op de voorzijde van deze *Rosmalla* afgebeelde pand op het kaartje.

